

L'EDUCACIÓ MUSICAL EN L'ESCOLA PRIMÀRIA

(Continuació)

Amúsies fictícies

Les dades que la descripció de les «amúsies» ens facilita, en transportar-les i fer-les intervenir en el nostre estudi, dóna lloc a poder considerar cada caire defectuós que un individu ens ofereixi com una manifestació de caràcter afàsic.

Si partint del tipus integral, anem restant-li funcions, és equivalent a suposar-lo afectat per una pertorbació del centre cerebral en el que la funció està localitzada.

Ens trobem, doncs, que en restar-li, per exemple, la transmissió rítmica, l'havem de considerar com un individu que ens ofereix una anormalitat o una pertorbació en els centres de la motilitat que determinen i regulen el moviment dels múscles necessaris per a aquesta transmissió. Si la capacitat que li restem és la de recepció i distinció dels sons, aleshores l'havem de suposar com un individu que té pertorbats els centres de recepció i d'ideació musical malgrat subsisteixin integralment totes les altres funcions; sentirà els sons, però no en pot fer acte de judici perquè no els distingeix entre si, ni en descobreix aquelles qualitats específiques mitjançant les quals es diferencien un de l'altre.

Si, pel contrari, en lloc de restar facultats al tipus integral, procedim a l'elevació del tipus negatiu, suposant-li, per exemple, capacitat transmissivo-fònica, aleshores el podem equiparar a un individu al qual li havem guarit la pertorbació que afectava al centre cerebral on es localitzen les imatges motrius per a la transmissió dels sons.

Fonamentant-nos, doncs, en aquestes característiques tan justament similars entre les amúsies patològiques i les nostres amúsies fictícies, en establir els quadres d'unes i altres se'ns manifesten solament les diferències que poden existir entre la pèrdua de funcions, per lesió d'un centre cerebral, i l'absència d'aquestes mateixes funcions per manca d'organització del centre corresponent. Clar que, en el nostre cas, alguna de les amúsies patològiques no té efectivitat ni ha d'ésser considerada, ja que les funcions que nosaltres suposem que ha de posseir el tipus integral no són les mateixes exactament que han estat determinades en els múltiples i diversos casos clínics observats.

En les amúsies fictícies se suposa l'absència, simple o combinada, de qualsevulla de les cinc funcions caracteritzades en el tipus integral, mentre que en les amúsies patològiques, aquelles funcions que per lesió del centre queden pertorbades poden ésser molt més nombroses i molt variades, per exemple : l'execució instrumental, copiar música, orquestra, etc., capacitats aquestes que no han d'entrar en el nostre quadre i de les quals havem de prescindir-ne.

Les amúsies patològiques es classifiquen : en receptives o de comprensió i motrius o de transmissió, i les principals — deixant de part les seves derivacions perquè no ens interessin — són les següents:

Amúsies receptives o de comprensió : Amúsia sensorial (el subjecte no distingeix els sons). Alèxia musical (el subjecte no pot llegir la música). Amúsia motriu (impossibilitat de cantar).

Amúsies motrius o de transmissió : Anímia musical (impossibilitat de poder executar en un instrument). Agrafia musical (impossibilitat de poder escriure la música).

Aquestes amúsies, ja es presentin pures com combinades, provenen d'una lesió, ja sigui dels centres cerebrals o bé de les vies de connexió que uneixen els centres entre si.

Les nostres no tenen per causa, com ja havem dit, ni cap lesió ni cap interrupció de caràcter patològic; provenen d'una absència de funcions, ja sigui per ineducació com per manca d'organització dels centres cerebrals corresponents.

Els diversos casos d'amúsia fictícia que se'ns presenten,

tal com havem vist en tractar dels tipus defectius, són els següents:

Rítmico-receptiva : El subjecte no distingeix una d'altra les diferents agògiques musicals.

Rítmico-transmissiva : El subjecte no pot subordinar la marxa corporal a l'agògica musical.

Fònico-receptiva : El subjecte no distingeix la diferència que hi ha entre sons distints.

Transmissivo-fònica : El subjecte es troba impossibilitat de cantar.

Transmissivo-gràfica : El subjecte no pot representar una sèrie o un grup de sons mitjançant una línia.

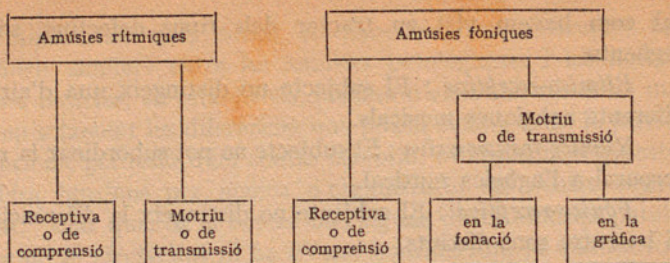
Aquestes amúsies fictícies, igualment que les patològiques, poden presentar-se ja pures ja combinades entre si.

De presentar-se en els individus en una o en altra forma, es determina una agrupació automàtica dels escolars segons siguin les característiques individuals de cada un d'ells, la qual cosa fa que, forçosament, han de trobar-se inclosos en un o en altre grup, segons la mena d'amússia de què es tracti o les combinacions que es presentin.

En la realitat, entre els escolars que nosaltres tenim estudiats, se'ns han ofert les amúsies fictícies tal com es veu en el quadre que més avall s'inserta .

De trenta vuit fulles corresponents a altres tants nois i noies examinats que posseïm, n'hi ha vint-i-sis que ens donen casos netament determinats i que ens mereixen absoluta confiança : les dotze restants són de nens i nenes dels quals, en procedir a llur examen, per trobar-se cohibits, per no saber-se explicar, o per experimentar angúnia, desconfiança, o per distreure's a cada moment, no ens fou possible arribar a saber ben concretament quina capacitat o quina deficiència podien oferir.

Els vint-i-sis adoptats són els que figuren en el quadre següent:

1.	J. A.	J. A.	J. A.	J. A.	J. A.
2.	R. R.	R. R.	R. R.	R. R.	R. R.
3.	E. P.	E. P.	E. P.	E. P.	E. P.
4.	A. R.	A. R.	A. R.	A. R.	A. R.
5.	J. M.	J. M.	J. M.	J. M.	J. M.
6.		P. A.	P. A.	P. A.	P. A.
7.		P. M.	P. M.	P. M.	P. M.
8.	S. M.	S. M.	S. M.		S. M.
9.	M. P.	M. P.		M. P.	M. P.
10.	M. P.	M. P.		M. P.	
11.	M. T.	M. T.		M. T.	
12.	M. P.		M. P.	M. P.	M. P.
13.	L. M.		L. M.		L. M.
14.			T. E.	T. E.	T. E.
15.			J. F.	J. F.	J. F.
16.			M. R.		M. R.
17.		J. F.		J. F.	
18.			J. C.		J. C.
19.		R. S.		R. S.	R. S.
20.		R. E.			R. E.
21.		J. E.			
22.		F. G.			F. G.
23.				O. A.	
24.					M. C.
25.	És un dels tipus integrals, M. P.				
26.	És un dels tipus integrals, A. G.				

*Classificació per tipus
dels nois i noies que figuren en el quadre anterior*

	Rítmicament		Fònicament		
	Recepció	Transmissió	Recepció	Tranmissió	
				Fònica	Gràfica
1, 2, 3, 4 i 5 = Negatiu.....	0	0	0	0	0
25 i 26 = Integral	+	+	+	+	+
Hipotètic fònic pur	0	0	+	+	+
14 i 15 = Rítmic pur	+	+	0	0	0
24 = Defectiu I	+	+	+	+	0
23 = Defectiu II	+	+	+	0	+
21 = Defectiu III	+	0	+	+	+
20 i 22 = Defectiu IV	+	0	+	+	0
17 = Defectiu V	+	0	+	0	+
16 i 18 = Defectiu VI	+	+	0	+	0
10 i 11 = Defectiu VII	0	0	+	0	+
9 = Defectiu VIII	0	0	+	0	0
6 i 7 = Defectiu IX	+	0	0	0	0
8 = Defectiu X	0	0	0	+	0
12 = Defectiu XI	0	+	0	0	0
19 = Defectiu XII	+	0	+	0	0
13 = Defectiu XIII	0	+	0	+	0

El signe + en representa la possessió, mentre el signe 0 (zero) ens representa l'absència. En altres termes, el zero ens representa un estat d'amúsia.

Del primer dels dos quadres anteriors, mirant-lo per columnes de dalt a baix i prescindint de les combinacions que s'hi presenten entre els diversos casos d'amúsia, en resulten:

Amúsies rítmiques : 11 receptives i 16 transmissives,

Amúsies fòniques : 14 receptives, 16 transmissivo-fòniques i 19 transmissivo-gràfiques.

Especificant els casos i les classes d'amúsia per individu,

que en el quadre han d'ésser mirades horitzontalment, se'ns hi presenten:

Amúsies absolutes (tipus negatiu) : 5 casos (1, 2, 3, 4 i 5).

Amúsies rítmiques totals : 4 casos (8, 10, 9 i 11).

Amúsies rítmiques senzilles : 9 casos, que es descomponen en:

Receptives : 2 casos (12 i 13).

Trasmisives : 7 casos (6, 7, 17, 19, 20, 21 i 22).

Amúsies fòniques (considerades independentment de les rítmiques).

Amúsies fòniques totals : 5 casos (6, 7, 14, 15 i 12).

Fònico-receptiva combinada amb transmissivo-gràfica : 4 casos (8, 13, 16 i 18).

Transmissivo-fònica (simple) : 4 casos (10, 11, 17 i 23).

Transmissivo-gràfic (simple) : 3 casos (20, 22 i 24).

Transmissivo-fònica combinada amb trasmisivo-gràfica : 2 casos (9 i 19).

Si mirem en el quadre les combinacions que les diferents amúsies ens donen, aleshores s'ofereixen les següents:

Amúsia fònica total (10 casos). Combinada:

amb rítmica total = 5 casos (1, 2, 3, 4 i 5);

amb rítmico-receptiva = 1 cas (12);

amb rítmico-transmissiva = 2 casos (6 i 7);

no combinada amb amúsia rítmica = 2 casos (14 i 15).

Amúsia fònico receptiva (4 casos). Combinada:

amb rítmica total = 1 cas (8).

amb rítmico-receptiva = 1 cas (13);

amb rítmico-transmissiva = zero;

no combinada amb amúsia rítmica = 2 casos (16 i 18).

Amúsia transmissiva (fònica i gràfica) (2 casos). Combinada:

amb rítmica total = 1 cas (9);

amb rítmico-receptiva = 1 cas (19);

amb rítmico-transmissiva = cap cas, zero.

Amúsia fònico-transmissiva simple (4 casos). Combinada:

amb rítmica total = 2 casos (10 i 11);

amb rítmico-receptiva = zero;

amb rítmico-transmissiva = 1 cas (17);

no combinada amb amúsia rítmica = 1 cas (23).

Amúsia gràfico-transmissiva simple (3 casos). Combinada:
 amb rítmica total = zero;
 amb rítmico-receptiva = zero;
 amb rítmico-transmissiva = 2 casos (20 i 21);

no combinada amb amúsia rítmica : 1 cas (24).

Amúsia rítmico-transmissiva pura : sols n'hi ha 1 cas (21).

Rumiant sobre els resultats que s'obtenen en el mode de presentar-se combinades les amúsies fictícies, havem de concloure, per ésser lògiques deduccions sobre les quals podem establir principis fixos:

A) Que existeix una absoluta independència entre el que en direm funcions rítmiques i funcions fòniques. Ens ho demostren, evidentment, el noi M. P. (n.º 10) i la nena M. T. (n.º 11), manifestant-se amb amúsia rítmica total i posseint, en canvi, una subtilitat en la distinció dels sons que fa que es trobin capacitats per a la gràfica. La nena T. E. (n.º 14) i el noi J. F. (n.º 15), els quals, manifestant-se amb perfecte funcionalisme rítmic, es presenten afectats d'amúsia fònica total. El noi J. E. (n.º 21), el qual, manifestant-se amb amúsia rítmica transmissiva, es troba plenament capacitat en tot el que es refereix a la part fònica. També ajuden a demostrar-nos-ho, per una part, la nena J. F. (n.º 17), afectada d'amúsia rítmico-transmissiva, i, no obstant, és capaç de grafiar una sèrie de sons, i, per altra part, el noi F. G. (n.º 22), el qual ofereix amúsia rítmica transmissiva i, en canvi, posseeix una capacitat notable en la comprensió i entonació dels sons.

B) Que la possibilitat o impossibilitat d'afinació en la transmissió fònica (amúsia en la fonació) no prejutja la capacitat en la comprensió i gràfica dels sons, com ens ho demostren els nois M. P. (n.º 10) i O. A. (n.º 23), i la nena J. F. (n.º 17), els quals, trobant-se afectats d'amúsia transmissiva-fònica, es manifesten capacitats per a la gràfica musical. I, també, ajuden a demostrar-nos-ho els dos casos recíprocs, la nena L. M. (n.º 13) i el noi J. C. (n.º 18), els quals, malgrat saber cantar alguna cançó amb afinació acceptable, es troben incapacitats per discernir les diferències que poden oferir entre si els sons.

C) Que la capacitat en la gràfica dels sons està condicio-

nada per la capacitat de distinció, com ens ho demostren tots els individus del quadre que són capaços de grafiar una sèrie de sons (n.^s 10, 11, 17, 21 i 23), o sigui : l'amúsia fònico-receptiva porta aparellada l'amúsia transmissivo-gràfica.

Aquests tres principis o regles que acabem d'enunciar, es dedueixen del simple examen del quadre. Però no són prou per aclarir-nos altres combinacions i altres característiques que entre els diversos individus es descobreixen, la qual cosa ens porta a mirar detingudament si existeix algun altre principi o regla pel qual pugui determinar-se un aparellament forçós entre dos o més estats d'amúsia.

Ens fixarem, en primer lloc, en la regla general que s'invoça per a les amúsies patològiques, o sigui : *tota amúsia receptiva determina, virtualment, l'amúsia motriu o de transmissió.*

Aquesta regla, si l'apliquem al nostre cas concret, en el qual les amúsies que tractem no corresponen a un estat patològic, sinó senzillament a un cas d'ineducació en què es troba un centre, pot presentar-nos ben lògiques excepcions.

En l'amúsia veritable, es tracta de la pèrdua d'una aptitud o d'una capacitat per lesió o per anormalitat produïda en el centre funcional corresponent. En l'amúsia fictícia nostra, no havent-hi lesió de cap centre ni de cap de les vies de connexió, no pot haver-hi pèrdua de cap aptitud; el que realment hi ha és una absència de funció que igualment pot ésser conseqüència d'una manca d'organització com d'una manca d'educació del centre encarregat d'ella; en el cas de manca d'organització pot suposar-se que el centre no existeix i, per tant, tampoc existeix la funció; en el segon cas, la manca d'educació del centre suposa, implícitament, l'existència d'aquest centre, les funcions del qual resten en estat latent i, per manca d'un estímul que l'obligui a reaccionar, no pot desplegar-se. La causa, doncs, de les nostres amúsies és tota altra, i únicament podem trobar la seva lògica explicació en un estat d'endarreriment, ja sigui en l'organització com en l'educació en què es troba un centre, la qual cosa pot produir un desequilibri entre tots els centres funcionals.

Així, la regla abans esmentada es veu que pot presentar-nos lògiques i ben explicables excepcions, car pot donar-se'ns el cas

d'un individu que, encara que sigui degut a un instintiu procés d'auto-educació, es manifesti amb uns centres més desenrotllats que els altres, i aleshores és quan, en esdevenir-hi un desequilibri, una funció o una aptitud, predomina per damunt les altres.

Si aquest predomini és, per exemple, en els centres de la transmissió, toparem amb un *tipus motor* (tipus defectius XI i XIII), si, pel contrari, el predomini correspon als centres de recepció, aleshores topem amb el *tipus receptiu* (defectiu XII).

Concretem més els casos:

Si el predomini és en el centre de les imatges motrius de l'articulació fònica, aleshores ens topem amb un individu el qual, en oferir-li perquè faci acte de judici, sons aguts i sons greus, no els entengui ni els distingeixi ni sàpiga de què se li enraona, i, malgrat aquesta confusió, pot ésser capaç de saber cantar amb acceptable afinació. En aquestes circumstàncies existeix una funció, però aquesta funció resta localitzada en el centre de les imatges de l'articulació fònica, i, aleshores, es manifesta el tipus motor transmissiu fònic (tipus defectiu X, n.º 8 del quadre, i també, els defectius VI i XIII, n.ºs 16, 18 i 13 del quadre).

Aquestes mateixes raons, transportant-les a la percepció i transmissió rítmiques, ens expliquen la raó de l'existència de l'amúsia rítmico-receptiva sense manifestar-se conjuntament amb la transmissiva; l'individu, sigui per una major lleugeresa i agilitat en els moviments musculars, sigui per una major facilitat de regularització dels moviments corporals, es troba capacitat per adaptar la seva marxa a una agògica musical, però, malgrat aquesta facilitat, com que no distingeix les diferències dinàmiques, quan aquesta agògica canvia, *no sent* la discordància produïda per les dues agògiques contràries; perquè la concordància s'estableixi, és precis que un agent extern actuï damunt l'individu indicant-li la necessitat d'accelerar o retenir la marxa. Els casos del noi M. P. (n.º 12) i de la nena L. M. (n.º 13), ens ho demostren palesament.

Per aquestes raons i per l'existència ben demostrada d'un tipus motor, és pel que no creiem que sigui transportable a les amúsies fictícies la regla enunciada per a les amúsies patològiques.

Mirant, ara, les distintes combinacions que ens ofereixen les amúsies fòniques amb les rítmiques, no podem descobrir-hi cap principi que ens pugui evidenciar l'existència d'alguna norma o algun fonament mitjançant el qual s'hi pugui determinar un aparellament. Ens trobem davant una pluralitat de casos que tots vénen a enraonar-nos a favor de la independència entre les dues menes d'amúsia.

Amúsia rítmico-receptiva

Aquesta amúsia es troba sense combinar-se amb la transmissiva en els tipus defectius XI i XIII (n.º 12 i 13 del quadre), i es caracteritza en l'individu en què una volta adoptada una marxa corporal — que gairebé sempre, amb poques excepcions, acostuma a ésser la del caminar natural — per més que l'agògica musical canviï d'un mode ben marcat (d'una marxa plana binària a un ritme logaèdic, o bé d'un ritme jàmbic a un dàctil o a un anapest), aquest individu no es mou de la marxa primerament adoptada, sense que cap suspensió, ni cap retenció, ni cap acceleració doni a comprendre que el canvi o la diferència ha estat percebuda.

És evident que, en aquest cas, hi ha un desequilibri; els centres i vies sensorials (funció centrípeta) no estan educats i, per tant, els centres i vies motores (funció centrífuga) no poden tractar una imatge que no ha estat percebuda per l'individu, i si per cas hi ha hagut una percepció, aquesta ha estat tan borrosa que no té força per influir en els moviments necessaris per donar-ho a comprendre exteriorment.

Amúsia rítmico-transmissiva

Aquesta amúsia es troba en els tipus defectius III, IV, V, IX i XII (n.º 21, 20, 22, 17, 6, 7 i 19 del quadre). Es caracteritza en què l'individu, bo i no podent sincronitzar la marxa corporal subordinant-la a l'agògica que li marca la música, sempre que aquesta agògica canvia, percep el canvi i la diferència;

aquesta percepció s'acusa a l'exterior per mitjà d'un dubte, una acceleració o bé una retenció, a voltes parant-se en sec per re-empendre, de seguida, la marxa sense sincronitzar el seu pas amb l'agògica musical.

En aquest cas, el desequilibri és el recíproc de l'anterior; els centres sensorials de recepció es manifesten educats i, per tant, amb un predomini, mentre que els centres motors (vies i centres de funció centrífuga) es manifesten en situació inferior, i el seu funcionalisme és deficient. És endebades que la percepció de la imatge hagi estat clara; els orgues encarregats de transmetre-la no es troben educats per fer-ho amb justesa.

Independència de les amúsies rítmiques i fòniques

Reflexionant el que acabem de dir i els casos que el quadre ens ofereix d'amúsia rítmica total o parcial, es veu com l'amúsia rítmica és independent de l'amúsia fònica.

Com a dada interessant, no podem estar-nos de remarcar el cas de la nena T. E. (n.º 14 del quadre), la qual, en fer marxa rítmica, sota qualsevol forma i qualsevol alternància, és una preciositat, sap fer tota mena de gradació, tota mena de matisació, i, no obstant, quan s'ha tractat de fer-li entendre alguna cosa de les que vénen a constituir el que en diríem educació fònica, es manifesta *sorda* en absolut, sense que cap signe extern doni a comprendre que percebeix i discerneix alguna cosa musical, ans al contrari: tot dona a entendre que, per ara, ha de classificar-se com afectada d'amúsia fònica total.

L'exponent que podria indicar-nos si existeix una dependència entre el funcionalisme de caràcter rítmic i el de caràcter fònic, seria, precisament, el que no existís el tipus rítmic pur, i, en canvi, existís el tipus fònic pur; però en la realitat dels fets se'ns ofereix el tipus rítmic i no el fònic, sense que aquest últim, malgrat les nostres afanyoses recerques posteriors, hàgim pogut trobar-lo.

(No acaba.)

JOSEP BARBERÀ

ANTECEDENTS DE LA GUERRA EUROPEA

(Acabament)

17. GUERRA DE TRÍPOLI. — La nació italiana, que en 1881 s'havia vist allunyada de Tunis pel protectorat francès (Cfr. *La Política contemporània*, 1848-1900; col. *Minerva*, volum XXI), es dirigí des de llavors contra Trípoli, altra possessió turca de l'Àfrica del Nord, on els interessos italians eren considerables. Un conveni amb França (1902) li garantia el desinterès de la República, i mercès a ell, Itàlia, tant a Algecires com en altres ocasions, no havia combatut l'acció francesa a Marrocs. El treball de penetració iniciat per la Banca di Roma i per exploracions, missions arqueològiques, establiments industrials, etc., fou vist amb recel per Turquia, que ja en 1910 posava trabes administratives de tota mena als italians. Se'n seguiren reclamacions diplomàtiques a què els turcs oposaren la vella tàctica de les dilatòries sense fi. En produir-se la crisi d'Agadir i fer-se clar que el seu resultat final seria la implantació del protectorat francès a Marrocs, Itàlia judica vinguda l'hora d'establir obertament el seu a Trípoli, restaurant l'equilibri mediterrani. Així ho comunica a les Potències, afegint-hi, per a calmar les possibles suspicàcies d'Àustria, que es mantindria el «statu quo» als Balcans i es consolidaria el poder de la Turquia d'Europa. Turquia gestionà els bons oficis de les Potències, i Alemanya féu en aquest sentit algun pas, però proclamant-se fidel a la *triplice*. Un episodi de violència, el rapte d'una joveneta italiana, fou origen d'una campanya de premsa contra les provocacions turques, a la qual no devia ésser estrany el govern de Roma, quan en 28 de setembre, després de recordar els greuges i el dret de Trípoli a fruit dels avantatges de la civilització, adreça un ultimatum a la Porta. Passat el termini de vint-i-quatre hores que l'ultima-

tum comportava, esclatà la guerra que Itàlia, sempre per evitar complicacions amb Àustria, portà exclusivament a territori africà. Els primers dies d'octubre començaren els desembarcaments en la costa de Trípoli i de Cirenaica.

Es comprèn que amb Itàlia en guerra, i entesa amb França, Alemanya no volgués arriscar un joc massa gros. Com que al mateix temps la Borsa de París, influïda pel president del Consell, Caillaux, havia fet sentir a Berlín la debilitat de la seva organització creditícia provocant una baixa violenta de certes valors reguladores del crèdit alemany, la diplomàcia de la Wilhelmstrasse cedí, pactant-se que l'accés al Congo, en lloc de fer-se per una ampla faixa (*coupure* en deien els diplomàtics i periodistes) a través de la colònia francesa, es feia en dos passos estrets (*piqûres*), una sobre el Congo, en el punt de l'aiguabarreig amb el Shanga, l'altra sobre l'Ubanghi. Entre aquests dos punts la comunicació era lliure per França. França cedia 275,000 qm², però de territoris plens d'aiguamolls i no ocupats en realitat, de manera que la veritable concessió era l'accés als rius. En realitat, el tractat de 4 novembre 1911 no satisfieia a ningú. L'opinió imperialista alemanya se sentí humiliada per la immixtió anglesa, i per no haver pogut pendre peu a Marrocs; la francesa, deplora la cessió d'un territori per a consolidar el guany marroquí que ja costava l'abandó d'Egipte, la participació d'Espanya (tractat d'octubre de 1904) i el desinteressament de Trípoli. Els discursos de Cauchin i Clemenceau palesaren els recels de l'opinió francesa. Pal·lesaren especialment la quantitat de recels, odis i malesvolences que s'anaven acumulant i que tres anys més tard havien de provocar l'incendi d'Europa. Dintre el Parlament francès, en una discussió violenta, surgí l'acusació feta per Clemenceau de què el president del Consell, Caillaux, havia tractat per sota mà amb Alemanya, sense que en sabés res el ministre de l'Exterior, de Selves. Aquest, obligat a parlar, respongué que havia de servir son deure d'un cantó, i de l'altre la veritat, i que per no causar dany ni a l'un ni a l'altre no tenia més remei que el silenci. El mateix dia dimití, provocant la caiguda de tot el Ministeri, el qual fou substituït per un gabinet Poincaré, amb la col·laboració de Briand, Millerand i Delcassé.

Al Reichstag el tractat fou també discutit amb amargament, i en parlar Heidebrand, orador pangermanista, de la humiliació infligida per Anglaterra, i especialment quan afirma que «no seria pas amb concessions com es consolidaria la pau del món, sinó per l'espasa alemanya», fou aplaudit pel kronprinz, que en uniforme de coronel, ocupava la tribuna central del Parlament.

A poc a poc les flames del conflicte s'anaren apagant, i en son lloc l'atenció del món fou ocupada per la guerra turco-italiana. Tant Anglaterra com Alemanya s'hi mostraren equivocament interessades, tement complicacions, a Egipte, Anglaterra : als Balcans, Alemanya. La guerra s'allargava perquè els italians no ocupaven gaire més que la ribera de la costa africana, lluitant amb tropes irregulars, les quals es formaven i desfeien a cada hora permetent a l'imperi turc, sostenir amb més o menys fortuna la lluita contra els agressors. Com que per Itàlia la guerra era molt cara, i no hi havia proporció entre el cost i el resultat, el Govern de Roma començà a pensar que no obtindria èxit, fins a atacar en ses parts més vives a l'imperi otomà. Així, en febrer de 1912, bombardejaren els vaixells italians Beirut a Síria, Klam-Kaléh i Vaty a l'illa de Samos, i amenaçaren els Dardanels que només per l'ajut d'Anglaterra, i previ compromís de Turquia de no treure a fora la seva esquadra, s'evità que fossin atacats. Finalment, pel mes d'abril, els italians, no podent fer res més, ocuparen les dotze *Sporades*, ço és, les illes gregues prop del litoral de l'Anatòlia (Rodes, Cos, Patmos, Leros, Kalymnos, Sym, Karpatos, Karos, Astipalea, Nysiros, Titos i Kharki). Aquestes illes, de població helena (460,000 grecs en un mig milió mal comptat d'ànimes) sentien l'irredentisme grec, que, naturalment, estimulaven els alemanys i els austríacs interessats en què es fingís una mena de cessió a Grècia que hauria disfressat la impotència de Turquia. Itàlia oferí retornar-les a l'hora de la pau, però l'escepticisme amb què fou acollida aquesta declaració, s'ha confirmat pels successos posteriors.

Les dificultats amb què es debatia l'imperi turc no eren pas únicament les exteriors de la guerra italiana. La política a l'occidental dels joves turcs, que si era en el seu origen ben intencionada, acusava en la seva aplicació una torpesa summa, causà

més danys que beneficis; les revoltes albaneses de 1910 i 1911 han d'ésser atribuïdes a la tendència unitària i autoritària del nou govern. Tant Itàlia com Montenegro intervingueren en favor dels revoltats, acollint els fugitius, facilitant-los la reorganització, etc. Una comissió encarregada de proposar sobre el terreny les reformes que calia introduir a Macedònia, s'entengué tan bé a emancipar-se la voluntat popular que provocà una revolta més, i amb ella la guerra dels Balcans, precursora, gairebé immediata, de la conflagració d'Europa.

18. LA LLIGA BALCÀNICA. — El govern rus, que un cop sotmesa la Duma a la col·laboració regular i dòcil, recuperà la llibertat de moviments a l'exterior, tractava de recuperar la influència perduda en els Balcans d'ençà dels progressos d'Àustria. Cessà, doncs, la inhibició política a què l'havien reduït els fracassos militars a la Mandxúria i la revolució interna, i en el seu lloc fou desenrotllada una política activa. Clau d'aquesta política un cop substituït Yswolski per Sassonof, fou la tasca d'acostar i reconciliar els dos Estats eslaus dels Balcans, Bulgària i Sèrbia. No era fàcil la tasca, ja que ambdós Estats tenien una ambició igual: l'anexió de Macedònia. De les incidències d'aquesta rivalitat que algun cop esclatà en forma de guerra (vegi's la col. *Minerva*, vol. XXI) n'hem parlat anteriorment. Rússia, que si protegia a Sèrbia més intensament per raó de llur comú hostilitat contra Àustria, no era mal vista a Bulgària, d'on feu saltar, en 1886, al príncep de Battenberg, facilità l'acostament i intel·ligència dels dos governs, els quals, en 13 de març de 1912, celebraren un tractat d'amistat i aliança, pel qual aquests dos Estats es comprometien a auxiliar-se amb la plenitud de llurs forces militars si un dels dos Estats era atacat, o àdhuc si una de les potències tractava d'anexionar-se o d'ocupar, ni que fos temporalment, qualsevol part de la península balcànica, sense concloure, en cas d'hostilitats, pau separada, i celebrant una convenció militar que vingué a fer part del tractat diplomàtic. La durada de l'aliança era fins a 31 de desembre de 1920, o fins a la pau si en aquesta època hi havia guerra. Rússia, per un anex secret, feia d'àrbitre en el cas que la interpretació del tractat produís discre-

pància entre les dues parts, i també tindria el paper d'àrbitre en la divisió de les conquestes fetes en comú. En principi, a Bulgària s'atribuïa tot el situat a l'est del Struma, a Sèrbia tot el situat a l'oest de Xar-Dag, la zona intermitja s'havia de partir entre els dos per ministeri de Rússia, si no cabia erigir-la en principat autònom. En febrer de 1912, i amb ocasió d'entrar en la major edat el príncep Boris, hereu de la corona búlgara, en les festes de Sofia foren signades les convencions militars i planejats pels estats majors de Sèrbia i Bulgària plans conjunts de campanya. Poc després, Grècia entrava en una aliança semblant amb Bulgària i, per fi, Montenegro, en terme que l'aliança contra Turquia, ja en ple conflicte amb Itàlia, agafava — exceptuant Romania — tots els Estats cristians dels Balcans.

Alemanya i Àustria judicaven que el poder turc era prou per resistir a tots els pobles de la Lliga balcànica, però temien que la nova guerra esclatés abans d'haver acabat la de Trípoli, i que, posat foc al polvorí balcànic, Itàlia desembarqués a la costa albanesa o es dirigís contra Constantinoble mateix, provocant conflictes d'inassolible transcendència. La guerra de Trípoli havia resultat molt més lenta i difícil del que suposaren els italians en iniciar-la, i aquest fet, juntament amb la pressió de la Triple, feia inclinar per la pau. Quan després dels combats de Misrala i Dernah, on els italians obtingueren un avantatge decisiu contra Enver-Bey, i començaren a organitzar creant escoles, carrils i tribunal el tros conquerit, quan una nova revolució militar a Turquia substituï el ministeri d'Unió i Progrés pel de Gazi-Amed-Muktar pachà, ja la idea de pau fou madura i no calia sinó trobar la fórmula diplomàtica que la fes viable. Unes conferències oficioses iniciades a Ouchy, sota Lausanne, al llac Lemán, es convertiren a l'agost en oficial, i el 30 de setembre Rechid-Pachà, ministre turc, se n'enduïa d'Ouchy a Constantinoble un projecte que judicava acceptable perquè l'aprovesin els seus col·legues de ministeri.

En aquest moment tot era a punt, dintre la lliga dels Estats balcànics, per iniciar la lluita contra Turquia. Així ho dictaminà una comissió de generals reunida, el dia 29 de setembre, a Sofia.

Vuit dies més tard, el 8 d'octubre, el rei Nikita, de Montenegro, disparava la primera canonada contra Turquia, en resposta a certes requestes de la Porta sobre l'acolliment als albanesos refugiats. El dia ro les potències europees proposaven al govern de Constantinoble de discutir immediatament les reformes que comportava la Turquia d'Europa, i les mesures adequades per assegurar-ne la realització en interès de les poblacions, en el ben entès que aquestes reformes no implicaven atac a la integritat territorial de l'imperi. Els aliats balcànics feren conèixer el 13 del mateix mes el seu pla en aquesta forma : Divisió de Turquia en circumscripcions ètniques, representació proporcional de cada nacionalitat al Parlament, admissió dels cristians a totes les funcions públiques en les províncies cristianes, reconeixença i equiparació de les escoles cristianes a les musulmanes, compromís per Turquia de no alterar la constitució ètnica de les províncies, trasplantant-hi masses de musulmans, servei militar regional pels cristians amb oficials cristians, policia amb oficials estrangers, governadors neutres (belgues o suïssos) per a Macedònia, desmobilització prèvia de Turquia, comissions mixtes per a l'execució de les reformes de musulmans i cristians, controla-des pels ambaixadors a Constantinoble.

Era un veritable ultimàtum. Turquia hi contestà amb la declaració de guerra, el 18 d'octubre. El mateix dia la declararen a Turquia, Bulgària, Sèrbia i Grècia. Per fortuna per la Porta aquests mateixos dies acabaven les negociacions d'Ouchy i es feia la pau amb Itàlia (15 octubre 1912), mitjançant la retirada de les tropes turques de Lybia, la represa de relacions comercials i diplomàtiques, revocació de l'edicte d'expulsió dels italians de Turquia, pagament d'una part del deute otomà proporcional a les províncies a càrrec d'Itàlia i perduració de l'alta jurisdicció religiosa del soldà. Itàlia es comprometia a restituir el Dodecanès, és a dir, les illes *Sporades* quan els turcs haguessin evacuat la Lybia.

Els Estats de la lliga balcànica obtingueren en la guerra amb Turquia, l'èxit més complet en termes molt breus. Tots els aliats es llençaren simultàniament a la lluita en direccions diverses. Contra Scutari els montenegrins, contra Uskub els

serbis, contra Saloniki els grecs, contra la capital els búlgars. Enlloc l'exèrcit turc pogué sostenir-se. El rei de Sèrbia obtenia, el dia 24, una victòria important a Kumanowo, travessava la Macedònia del nord i arribava a Durazzo. Scutari era assetjat pels montenegrins, Janina pels grecs, i el 9 de novembre entraven a Saloniki, on es donaven la mà amb els búlgars un xic inquiets d'aquesta ocupació preferent dels hellens. Els cops més eficaces i visibles de la guerra foren, emperò, els que descarregà sobre Turquia l'exèrcit de Bulgària. Davallant per la vora del Maritza, destacaren un cos d'exèrcit que assetgés Andrinòpolis, mentre el gros destruïa als turcs en les dues batalles de Kirk-Kilisse (24 octubre) i Lule-Burgas (29 del mateix mes), avançat després fins a la línia de trinxeres de Txataldxa, ço és, a 40 quilòmetres de Stambul.

Turquia s'acuità a demanar la pau. L'ajudà força el gabinet de Viena, declarant que la monarquia dualista tenia el dret d'exigir que llurs interessos no fossin posats en perill pel nou ordre de coses als Balcans. L'arribada de Sèrbia a l'Adriàtic, posant-se de través en la línia d'expansió austríaca, era el que més preocupava al ministeri austro-hongarès. Àustria obtingué que Sèrbia abandonés Durazzo (gener 1912). Abans d'això, i prèvies interrupcions, els *pourparlers* per a la celebració d'un armistici, tingueren èxit (3 desembre 1912); reunint-se el dia 13 a Londres una conferència per a restablir la pau.

En aquest moment i en el mes següent intranquilitzà a Europa l'amenaça d'una guerra austro-russa. Mentre Àustria s'oposava a la política Sèrbia, Rússia, per a intimidar a l'Àustria, emprava una anomenada mobilització de prova, a les fronteres de Galítzia. Àustria contestà amb mesures equivalents a Galítzia i a Bòsnia. La influència pacificadora de França sobre Rússia i d'Alemanya sobre Àustria, els féu amollar en llurs pretensions, en termes que pel febrer es retiraven les mesures militars i pel març els governs donaven per resolt el conflicte.

Al mateix temps que els plenipotenciaris balcànics, es reunien a Londres, els ambaixadors de les grans potències per a deliberar paral·lelament a la conferència de la pau i en relació amb ella. En una i altra assemblea la qüestió que es tractà en primer ter-

me fou la de l'autonomia d'Albània, idea austríaca a la qual Sèrbia acabà per resignar-se, renunciant a l'Adriàtic, al qual no surtiria sinó per un port neutre amb una gendarmeria internacional.

En quant a la Porta, els ambaixadors li aconsellaren que cedís tot el que de fet havia perdut al nord i a l'oest de Malatra i Rodosto, és a dir, la Tràcia i gairebé tota la Macedònia, en el ben entès que Albània seria un estat independent. La Porta cedia també Candia i les illes de l'Egeu, i les Sporades continuaven sota la dominació italiana fins que fos executada la pau d'Ouchy.

Turquia intentà dilatòries. Al començament es mostrà intransigent. Davant l'actitud de les Potències, ja es mostrà més acomodaticia; i en 18 de gener, quan el divan semblava a punt de capitular, esclatà un nou *pronunciamiento*. Els joves turcs s'apoderen de nou del poder. Enver-Bey mata a Nazim-Pachà, ministre de la guerra i ànima del ministeri Kiamil-Pachà, i el cap dels joves turcs, Mammud Xefket pachà, retornà al poder i adoptà una actitud de resistència. Amb això les negociacions de Londres són interrompudes; l'armistici arribà al seu terme, i el 3 de febrer recomencen les hostilitats.

La guerra consistí principalment en els setges de Scutari, Janina i Andrinòpolis, i bo i continuant-los, seguien a Londres les negociacions. La lliga balcànica proposava com a normes de la pau: cessió dels territoris a l'oest de Malatra-Rodosto (Gallípoli, però restant en poder turc). Andrinòpolis cedit als Búlgars; Scutari als montenegrins; les illes, amb Creta, als grecs. Turquia pagaria una indemnització. Les Potències, en canvi, donaven com a condicions: una línia sortint d'Enos, en la desembocadura del Maritza, fins a Mídia en la costa pòntica, faria la frontera turca. Albània seria independent, amb límits i règim a determinar ulteriorment per la conferència d'ambaixadors, la qual també decidiria sobre la sort de les illes, i reunió d'una conferència financiera internacional a París per a arranjar les qüestions de diner derivades de la guerra.

Les negociacions sobre el projecte de pau de les potències es continuaren a Londres, però abans un nou episodi amenaçà amb provocar un gran conflicte. El gabinet de Viena anuncià que

s'oposaria a què els montenegrins posseïssin Scutari, i oferí compensar amb millores en els límits d'Albània i amb cessions a Sèrbia aquesta nova pretensió. En 22 d'abril els montenegrins prengueren la vila, i més arruixats, o més inconscients, que els seus aliats, seguint la conducta que ja havien iniciat en declarar abans que ningú més la guerra a Turquia, es negaren a obeir a les potències. Llavors els Estats europeus feren una demostració naval, i davant la continuada resistència bloquejaren la costa de Antivari fins a Durazzo. El rei Nikita acaba per sotmetre's (5 abril) i Scutari fou ocupat per un destacament mixte de tropes de diferents Potències.

Després d'aquest incident, les negociacions marxaren de pressa, i en 30 maig fou signada la pau de Londres segons el programa de les grans potències. Restaven, però, dues qüestions molt vidrioses: Albània i les illes. Àustria, volia fer d'Albània una forta muralla contra l'impuls vers el mar Adriàtic dels eslaus. Itàlia ho veia bé, en quant l'alliberaven de rivalitats eslaves, però temia que el nou Estat fos vassall de l'Àustria, i que l'eliminés en definitiva de l'altre marge d'Otranto. El nacionalisme de grecs, serbis i montenegrins defraudats en el premi d'una gran guerra, s'exaltava en odi contra l'Àustria. Els límits del nou estat eren difícilíssims de fixar; ni criteris geogràfics ni lingüístics donaven normes satisfactòries. Comissions rivals de diplomàtics, recollien en poblacions molt entremesclades informacions apassionades i contradictòries. Caps locals de resistència, Ismail-Kemal i Essad-Pachà, es disputaven la sobirania efectiva del país, mentre a les cancelleries eren propugnats Fuad, príncep d'Egipte; el duc d'Urrach, parent dels reis de Bèlgica; un príncep, Guillem de Suècia, i el príncep de Wied, nebot de la reina de Romania i gendre del rei de Württemberg, el qual fou en definitiva elegit.

Les illes tampoc s'atribuïen a Grècia, perquè Itàlia anava retenint el Dodecanes, i les veïnes de l'Àsia menor. Lemnos, Samotràcia, Tenedos, Mytilene, Chios, Cos i Rodès, encara que amb àmplia autonomia, restaven turques per raons estratègiques.

Tanta complicació de tractats i regimes, empeltant-se sobre una complicació no menor de odis nacionals, religiosos, polítics

i locals, sobre ambicions personals i esperances de proteccions estranyes, havien de produir noves lluites. La imposició d'una Albània independent, reconcentrà damunt Macedònia les aspiracions de tots els bel·ligerants. Els tractats la donaven a Bulgària, la qual, demés, la posseïa de fet amb preferència i hi tenia un predomini des del punt de vista ètnic, però les reclamacions de Sèrbia tenien el seu fonament. En efecte, el tractat de 1912 li havia fet esperar l'ocupació total del país entre Xar-Dag i l'Adriàtic, i la imposició austríaca, erigint el principat independent d'Albània, feia impossible aquesta esperança. Igualment els grecs hi perdien l'Epir amb la creació d'Albània, i d'altra part, com ja hem dit, els búlgars veïen amb inquietud que s'empararessin de Saloniki, Seres, Drama i altres posicions veïnes del mar Egeu.

Bulgària volia aplicar a la lletra el tractat de 1912, ja que la seva part restava intacta pels arranjaments de les Potències. La discussió fou de seguida tot el contrari d'amical. Sèrbia acusà a Bulgària d'haver menat la campanya militar d'una manera egoïsta. De fet, l'esforç búlgar, que sembla per la seva proximitat a Constantinoble el dominant, no fou més intens, encara que sí més eficaç que el de Sèrbia.

Les negociacions entre Patxix, ministre serbi, i Guexoff, ministre búlgar, foren truncades per una crisi que porta al cap de la política búlgara a Daneff, representant d'una tendència més intransigent. Grècia i Sèrbia pactaren llavors una convenció militar contra Bulgària, per si la revisió del tractat del 12 no es podia aconseguir sinó per les armes. Romania, que s'havia mantingut neutral amb l'arma al braç durant tota la guerra, exigí, per al restabliment de l'equilibri balcànic, l'engrandiment de la província de la Dobrudxa fins a una línia, que anés de Silístria, sobre el Danubi, a Baltxik, vora el mar Negre, i ara ampliava la petició fent-la arrancar de Turkutai i no de Silístria.

Rússia es dirigí al rei de Bulgària, recordant el seu dret d'arbitratge i afirmant que la Potència que iniciés les hostilitats respondria davant la causa eslava, i «em reservo (és el tsar qui signava la nota) tota la meua llibertat en quant a la conducta que

pendrà Rússia respecte als resultats eventuals d'una guerra tan criminal».

El tsar de Bulgària respongué denegant cap intenció bellicosa i reafirmant el dret de Bulgària a Macedònia. «*Vostra Majestat — acabava la resposta búlgara — es dignarà reconèixer que aquests drets i deures de Bulgària han estat durant una sèrie ben llarga d'anys reconeguts per Rússia mateixa.*»

Seguiren una sèrie de notes i contranotes, amb un comú desig d'embolicar la qüestió i fer aparèixer com agressor a l'adversari. A la fi el conflicte esclatà, el 29 juny de 1913, atacant els búlgars la línia de posicions sèrbies a la vora del Vardar.

Serbis, grecs i romanesos triomfaren dels búlgars. Els serbis ocupen Macedònia, els romanesos sense resistència, ocupen la Dobrudxa de Turkutai a Baltxik i arriben a 40 qm. de Sofia. Els grecs, per la vora del mar, arriben fins a Dedeagatx, no lluny de la desembocadura del Maritza, i el que fou més greu, els turcs recuperaren Txurlu, Lule-burgas, Kirkilissa i Andrinòpolis (20 juliol).

Bulgària demanà la pau. Els delegats es reuniren a Nisch, i després a Bukarest, on fou signada la pau del 3 al 6 d'agost entre les parts belligerants.

Bulgària consentí greus sacrificis. Romania guanyà la regió que ja hem dit, Sèrbia el pas entre el Vardar i la Struma. Grècia, ultra guardar Salònica i Serés, guanyà Cavalla. Bulgària no serva sinó una estreta faixa de Macedònia, amb un sol port a l'Egeu: Dedeagatx. Turquia recupera Andrinòpolis, i el territori entre aquesta vila i la línia Enos-Midia, trencant així el ferrocarril de Dedeagatx.

La pacificació fou completa quan la conferència de Londres (agost 1913) deixà arranjades les qüestions d'Albània i de les illes.

En resum, els canvis produïts per la guerra eren:

Romania neutra en la primera guerra, i sense lluitar realment en la segona, havia guanyat 8,340 qm² i 353,000 súbdits, servava les seves forces intactes, i era ben vista a Rússia i Àustria, en termes que exercia una hegemonia indiscutible.

Sèrbia s'anexava el centre i nord de Macedònia, amb Monas-

tir, Uskub, Kjeprulu i l'antic sandxak de Novi-Bazar, en junt 39,000 qm² i 1.290,000 ànimes de guany, però veia barrada per l'Àustria la sortida al mar.

Grècia, que havia vist morir el seu rei Jordi, assassinat a Saloniki el 18 de març de 1913, i que era governada pel seu fill Constantí, cunyat del kaiser, havia guanyat 51,300 qm² i 1.624,000 habitants. Féu el guany màxim, duplicant gairebé la seva població, i guanyant per Saloniki, Seres, Cavalla i les illes una preponderància absoluta en el mar Egeu.

Bulgària fou decebuda. Un guany territorial modest, la faixa fins a Dedeagatx, amb 18,000 qm² i 400,000 habitants, fou el que li restà dels seus somnis de grandesa. El dia 13 d'agost, el rei de Bulgària recordava al seu exèrcit *«que cap patriota búlgar no renunciarà de bon grat, sense lluita a Monastir, Ocrida, Dibra, Prilep, Solomki, Seres, i altres terres búlgares on els nostres germans de raça...»* Per la intel·ligència de Sèrbia i Rússia, Bulgària fou naturalment portada a pactar amb els enemics de Rússia i de Sèrbia, i desentenant-se de la idea eslava s'acostà al sistema polític dels imperis centrals.

Al contrari, la sotsmissió de Sèrbia a la decissió de la conferència dels ambaixadors era merament externa. La consciència de la pròpia força i dels èxits militars, feren més i més enèrgica la resistència de Sèrbia; tant, que l'Àustria acabà per inquietar-se'n. Féu partícip dels seus temors a Itàlia, proposant-li una acció comú, en vista que Sèrbia ocupava certes localitats albaneses malgrat les imposicions de les Potències. Giolitti, en 1914, publicà els documents diplomàtics austríacs referents a aquest afer. Però l'acció d'Àustria no fou completada per la d'altres Potències, i a aquesta manca d'unanimitat s'acull Sèrbia per refusar en la seva nota del 17 d'octubre de 1913 tota concessió en l'afer d'Albània. Tornem, llavors, a trobar-nos amb amenaces per part d'Àustria i amb una forçada concessió per la de Sèrbia (20 octubre). L'odi recíproc, les campanyes de premsa i els augments de pressupost militar en el curs dels vuit mesos que falten per al tràgic final, per a la guerra d'Europa, són el nostre pa de cada dia. Resulta incomprensible que els diplomàtics reunits a Londres sostinguessin aquesta artificiosa creació d'Al-

bània, que tals dificultats engendrava; en realitat no s'explica, sinó perquè tenien l'esperança que fos cau de raons entre Àustria i Itàlia.

Una nova missió militar alemanya a Turquia, comanada al general Liman v. Sanders, és matèria d'agitació en les fulles jingoistes de tots els països de l'Entente; tant, que a mig desembre del 13 es demanà a Constantinoble què significava la tal missió. La resposta turca fou terminant. Rússia demanà llavors a Turquia, sense cap acte que justifiqui les exigències moscovites, l'atorgació de condicions especials en els ferrocarrils d'Armènia (amplada de via russa, concessió a súbdits russos), que fossin cridats oficials russos per la gendarmeria armènia i que no fossin perfeccionades, pels enginyers militars alemanys, les fortificacions turques dels Estrets. Liman v. Sanders, que comanava efectivament el primer cos d'exèrcit turc a Constantinoble, deixà, en 7 de gener de 1914, el comanament, bo i restant en actiu servei de la Porta, com a inspector general de l'exèrcit i de les escoles de cadets. La menor influència d'Alemanya és acusada, no sols en aquesta minva de la seva influència militar, sinó en el fet de veure's Alemanya forçada a presentar, juntament amb les altres Potències, una nota (certament rebutjada per Turquia), on es reclamà la immediata cessió a Grècia de les illes de l'Egeu, no ocupades per Itàlia (14 febrer 1914).

Per fi, si Àustria no pot evitar que Sèrbia insegueixi una política hostil, i Alemanya veu minvar el seu prestigi a Constantinoble, ambdós estats constaten que Romania, que fins ara s'havia mantingut en l'òrbita de la influència alemanya, deriva vers una intel·ligència pan-llatina amb Itàlia i França, i vers l'amistat de Rússia, suposant, amb poc encert, que Àustria s'havia oposat a la realització de les aspiracions romaneses a la Dobrudxa i que volia (l'Àustria) revisar els tractats de Bucarest. Això darrer és cert; però, també ho és que la revissió era dirigida contra Sèrbia i no contra Romania. L'irredentisme romanès vers les gents de Transilvània, completa les causes d'animadversió contra la doble monarquia.

Albània, que tant costà de definir en el paper, fou encara més difícil d'organitzar en la realitat. Guillem, príncep de Wied,

entrà, el 7 de març de 1914, en la capital Durazzo. Immediatament es revoltaren al sud els epirotes, ajudats per Grècia : al cor mateix d'Albània, un partit nacional, de coloració musulmana, menat per Essad Pachà. El 19 de maig, Essad Pachà, presoner, és traslladat a un vaixell de guerra italià. El 24 del mateix mes és el príncep de Wied el que ha de refugiar-se a bord de l'esquadra italiana. L'artificiosa creació d'un estat albanès morí sense que ningú se'n sentís en les commocions de la guerra europea; el paper d'Itàlia, provocant o ajudant almenys als revoltats, palesa que Albània serví per destruir la precària intelligència austro-italiana i replantejar l'antiga hostilitat dels dos pobles.

Però no eren solament les petites rivalitats balcàniques, ni àdhuc les diferències entre els protectors : esclavisme, germanisme, llatínisme, les que feien precària i vacillant la pau d'Europa. La pau armada que sortí dels conflictes nacionals del decenni 1860-1870, i que d'ençà de llavors pesava com un pes de plom damunt la política i damunt les finances d'Europa, havia arribat a ésser un perill per la seva mera magnitud. Es veia el moment en què no hi hauria interès polític superior al de la força mateixa i en què caldria començar a desfer-la si ella es deixava. Mentrestant, es teoritzava arreu sobre el culte de la violència; es desentrellava una mena de misticisme de la força, el qual assolí el seu màxim en un llibre famós de v. Bernhardi, general teutó, titulat *Alemanya i la pròxima guerra*, on es llegeixen aquests fragments : *«La política de l'equilibri ha passat, no respon a les necessitats del món nou... Cal separar-nos del miratge d'una balança dels poders, i, per tant, aixafar França, Anglaterra, Rússia. La guerra serà dura, però la victòria és certa si estem ben preparats. En tot cas, el conflicte és fatal. Avesem, doncs, la nació a envisatjar aquesta necessitat, forgem les nostres armes i que els caps acceptin clarament, sense feblesa, llurs deures envers el país. És inequívoc que fóra avantatjós fer recaure damunt la França o l'Anglaterra la responsabilitat del conflicte. El deure de la diplomàcia és, doncs, barrejar les cartes de manera que l'enemic es vegi obligat a atacar-nos... No ens detinguem, però, per mers escrúpuls ni per un fals i vulgar humanitarisme... En tota la història veiem els resultats beneficiosos, tant des del punt de mira social*

com del polític, de les guerres cercades amb decissió viril en l'important oportú.»

La follia alemanya no era isolada, ni única, era certament la més aguda, cridanera, i, si pot valer l'expressió, la més antipàtica; però, aquest esperit militar, al qual hem vist després que res no resistia, es produí al mateix temps a França i a Itàlia. En formes distintes, és clar: vestit de retoricisme i arqueologia a Roma, amb lirismes evocadors de la llatinitat i el sentit de la pompositat propi de la terra, mentre que a França era l'obra solitària d'uns quants esperits tenacíssims que unien la passió retinguda amb l'expressió exacte, elegant i profunda de la civilització francesa. Què més? Àdhuc a Anglaterra, a la pàtria del lliberalisme *manesteria*, les fantasies orientals del vell Disraeli s'havien anat tornant ambicions concretes, fórmules precises d'imperialisme, política d'armaments, a les quals sucumbiren els liberals de la novíssima escola, malgrat l'aire democràtic i socialitzant de les primeres campanyes de Lloyd George. Recordem la propaganda de lord Roberts pel servei militar forçós, la construcció dels dreadnoughts, etc.

Era general, doncs, l'esperit bèl·lic, que té una deplorable virtut contagiosa. Difícil, si no impossible, és ara a tan poca distància, definir les responsabilitats de la guerra que són de cert moltes i molt complexes. Tot el més, poden fer afirmacions parcials, com ara, la de la sincera voluntat pacífica de França. I el plan alemany d'anullarla en primer terme, abans de girar-se contra l'eslavisme. Certament, hi havia l'Anglaterra, clau de la qüestió incògnita del problema. De cert, la cancelleria alemanya tenia esment de la intel·ligència franco anglesa en el grau a què l'havien duta els acords secrets de novembre de 1912, pels quals les dues potències, en el cas d'amenaça de la pau, examinarien si procedia establir l'aliança entre elles dues. Però si els polítics de Berlín coneixien els tals pactes, no els valoraven pas massa exactament. El nou rei Jordi V, menys hostil que Eduard VII a Alemanya i al seu imperial nebot, els semblà un bon element per modificar la posició dels dos països. Fou encomanada la tasca a Marschall v. Biberstein, ambaixador a Constantinoble, el qual es traslladà a Londres, on morí tot just arribat (setembre 1912).

Altrament, Anglaterra no semblava, a l'observador extern, massa disposta a la lluita. La inquietud exterior al Canadà, i sobretot a Egipte i a l'Índia, les grans vagues semi-revolucionàries dels dockers, dels ferrocarrillers i dels empleats postals, i per damunt de tot la greu crisi d'Irlanda, amb les seves múltiples incidències parlamentàries, econòmiques i àdhuc militars, feia gairebé impossible pensar en una política d'agressió.

França, de la vitalitat de la qual s'ha d'ésser orb per a no tenir-ne la visió perfecta, era reputada per l'Alemanya imperial com un país en franca decadència. Diguem que sota la presidència de Fallières hi havia en la part oficial, una tal fluïxetat de tots els ressorts que s'hi podia enganyar qualsevol desig mal intencionat. De l'afer Dreyfus, en nasqué un antimilitarisme venjatiu entre els polítics, i el pacifisme prengué formes agressives i àdhuc escandaloses, tabernàries. El socialisme parlava de vaga contra la guerra. Hervé i el sindicalisme aguditzaren aquesta propaganda. Amb la presidència de Poincaré (elegit en 17 de gener de 1913) arribaren al poder les idees conservadores de reconstrucció, o almenys de defensa de la vida nacional de què abans em parlat. En 19 de juliol, després de discussions violentíssimes que debilitaren el ministeri Barthou, fins a obligar-lo a dimitir, fou aprovada al Congrés una llei restablint el servei militar de tres anys (el 8 d'agost l'aprovava el Senat) i augmentant, per tant, en 200,000 homes l'efectiu de pau i en 250 milions el pressupost de guerra.

Berlín respongué amb un augment semblant, i amb una despesa de 1,000 milions de marcs que feien precisa una lleva sobre els patrimonis, per compensar tant els nous armaments de França com per sostenir els interessos germànics, amenaçats per la victòria del esclavisme damunt Turquia. Amb el seu to inspirat, que tan deplorable sembla ara a través dels records de la guerra, Guillem II evocava el record de la *Befreiungskrieg*, de l'alçament popular de la vella Alemanya contra Napoleó en 1813. *«També nosaltres — deia en un discurs davant l'estàtua de Frederic Guillem III — anirem al combat amb la joia i l'esperança al cor, si ens calia defensar el que ha estat conquerit, i sostenir l'honor d'Alemanya contra qui fos gosat d'amenaçar-lo.*

L'any 1813 fou de sacrificis, el 1913 ho serà també; els temps actuals són igualment greus que els de cent anys enrera.»

Debades en aquest ambient de recel, homes lleials, i altres no tan lleials, cercaren l'aproximació de França i Alemanya, d'Anglaterra i Alemanya. Lord Haldane, von Jagow, els parlamentaris socialistes dels dos pobles.

Llurs esforços, altrament intermitents, naufragaren en aquesta acumulació d'odis i d'interessos enemics. Certs incidents de frontera a Nancy, aterratges involuntaris d'avions militars en territori estranger, l'hostilitat d'un tinent, von Forstner, contra la població civil de Saverne, petita ciutat d'Alsàcia, són indicis de l'esperit agressiu que fermentava en els exèrcits i que no sabien contenir els polítics.

19. L'ATEMPTAT DE SERAJEWO. — L'emperador Franz-Josef d'Àustria tenia en aquest temps vuitanta quatre anys. En 1889 havia mort misteriosament a Meyerling el seu hereu, l'arxiduc Rodolf, junt amb la seva amant la comtessa Vecsera, sense deixar fills que el sobrevisquessin. L'heretatge de la corona passà al germà del sobirà, l'arxiduc Carles-Lluís, i en morir (1896), al seu nebot Franz-Ferdinand, fill de Carles-Lluís, casat morganàticament amb la comtessa Chotek, i que no podia, per tant, transmetre als fills la successió a la corona. Molt afecte a Guillem II i al partit de l'energia, hostil a l'eslavisme, i principalment a Sèrbia, fou acollit a Berlín amb gran entusiasme, en les seves freqüents visites, especialment la darrera, l'hivern de 1913. Mesos més tard, Guillem II li tornà la visita, i durant unes caceres a Bohèmia se suposa que tractaren d'afers polítics. Els historiadors francesos, sense cap prova, suposen que es tractà de la creació a Galitzia i a l'Adriatic d'Estats satèlits de l'imperi alemany, on poguessin regnar els fills de l'hereu de la corona d'Habsburg. L'arxiduc emprengué, llavors, un viatge amb la seva muller, en ocasió de certes maniobres militars, evidentment dirigides contra Sèrbia. La fantasia inevitable en fets com aquest, ha donat lloc a una embrolla de successos inextricables que cal separar dels reals. S'ha suposat, per exemple, que l'arxiduc, desitjant un conflicte amb Sèrbia, organitzà un fals atemptat, que es podria

després imputar al govern serbi. L'atemptat fals o cert, fou denunciat amb anticipació. El dia 28 de juny la parella arxiducal visità Serajewo; una bomba fou llençada contra d'ells sense dany (i aquesta seria la part policíaca i fingida de l'atemptat); però dues hores més tard, un jove estudiant nacionalista serbi, Gabrilo Princip, s'acostà a l'arxiduc i a la seva muller i els matà a trets de revòlver. En l'opinió alemanya els dos atemptats sortiren d'un sol complot, en el qual participaren comprovadament oficials i empleats del govern de Sèrbia. Seguiren reclamacions tèrboles, complicades d'aspectes policíacs, i enlairades ben aviat a esferes polítiques i diplomàtiques. El to d'aquestes reclamacions anava pujant; el 15 de juliol, el comte Tisza, ministre-president a Hongria, en ple Parlament de Budapest parlà de guerra per primer cop. Rússia féu sentir a Belgrado que es podia comptar amb son adjutori. Però res feia encara témer el dany immens d'una guerra general. Així nasqué l'ultimàtum de 23 de juliol de 1914, amb quaranta vuit hores de terme per a donar les satisfaccions. Àustria exigia excuses públiques per part del govern de Sèrbia, dissolució dels cercles i unions panserbis; la *Narodna Obrana* especialment, en la repressió de la propaganda antiaustríaca en el diari i en l'escola; exclusió dels elements revoltosos de l'exèrcit i la burocràcia. Per a l'execució demanava un ample control de les autoritats austríaques i que es deixés en mans austríaques l'enquesta judicial i policíaca referent a l'atemptat.

La resposta sèrbia fou judicada insuficient. Anglaterra proposa una conferència. Després de cinc dies de negociacions febroses, en tots sentits, i amb barrejades intencions, el 28 de juliol Àustria declarava la guerra a Sèrbia. Immediatament Rússia mobilitzà contra Àustria. Es negociava encara: les cancelleries, els sobirans; però ningú cedia. A Alemanya es decretava primer l'estat de «perill de guerra»; el dia 30 de juliol apareixia a totes les cantonades l'anunci: «S. M. l'emperador i rei ha decretat la mobilització general dels exèrcits de mar i terra. Primer dia de la mobilització, el 1.^r d'agost.» El 31 es declarava la guerra amb Rússia, i França mobilitzava. El 3 es declarava la guerra a França. El 4, Goscheu, ambaixador anglès a Berlín, entre-

gava l'ultimàtum que per al cas de la invasió de la Bèlgica, havia de produir la guerra amb Anglaterra. L'incendi era ja total. Durant quatre anys totes les forces d'Europa i d'Amèrica, tota la civilització i tota la riquesa del món, serien consagrades a una tasca de destrucció.

MANUEL REVENTÓS

SEPULCRES MEGALÍTICS DE L'AUSETÀNIA

Fa pocs anys que eren comptats els sepulcres megalítics de Catalunya. En el Vallès eren coneguts la Pedra Gentil, de Vallgorguina; el de Ca l'Adrià, de Vilalba Sasserra; la Roca del Toni, de Sant Genís de Vilassar, i el del Pla Marcell, de Cardedeu. Eren també coneguts a la citada comarca diverses fites anomenades pedres del diable. En el Moianès, N'Antoni de Bofarull, en *La Historia crítica de Cataluña*, parla d'un dolmen a Moià, en el lloc anomenat La Grossa. N'Antoni Balmaña en publicà sis de l'alt Empordà, Cabana arqueta, de la Devesa del torrent, del Barranc, de la Font del roure i el d'Arreganyats, del terme d'Espolla, i el de Gutina de Sant Climent Sasserra. Més tard, En Lluís M. Vidal, en ses publicacions de la Real Academia de Ciencias de Barcelona, titulades *Más monumentos megalíticos* i *Otros monumentos megalíticos en Cataluña*, nodria considerablement la llista dels coneguts. L'any 1912, En Manuel Cazorro, en son fascicle *Los monumentos megalíticos de la provincia de Gerona*, dóna notícia de trenta set sepulcres megalítics situats dins l'esmentada província.

Mes tots aquests treballs eren únicament de catalogació o descripció del monument, essent escassíssims els que havien estat detingudament estudiats i excavats sistemàticament. En tenir lloc la creació del Laboratori d'Investigacions arqueològiques de l'Institut d'Estudis Catalans, és quan s'han començat a estudiar metòdicament els megalítics de Catalunya. A més de les excavacions i exploracions portades a cap a bon nombre d'aquests monuments, els resultats de les quals han estat publicats a l'*Anuari* de l'Institut, ha portat l'orientació a entitats i persones aficionades perquè fossin fets els estudis i excavacions amb la cura que exigeix aqueixa mena de treballs. En són un bell exemple

la secció d'Exploracions del Centre Excursionista de Vich i el Museu Diocesà de Solsona.

Durant aquests darrers anys, en la comarca de Vich, s'han fet una sèrie de descobertes i excavacions de sepulcres megalítics, que avui ja formen un nucli interessant, digne d'un estudi de conjunt, semblant als que s'han fet i s'estan fent a les altres regions de Catalunya.

Ja fa vuit anys que a Vich s'excaven megalits metòdicament. Abans hom es concretava a publicar-ne una descripció, alguns cops acompanyada d'un croquis. Aquesta falta d'excavacions era deguda, en part, a la suposició de què en aquests monuments no hi havia res; cosa que comprovaren les primeres recerques fetes en alguns d'ells, com, per exemple, en el de Puig-ses-lloses, en el qual, fa més de cinquanta anys, alguns intellectuals feren un clot perforant inclús la roca, no recollint-hi res d'interessant. L'intent de recerca en el citat megalit, probablement fou el primer de Catalunya; però més tard, amb la relació de les excavacions als sepulcres francesos, en reconegueren altres de catalans, com, per exemple, el de Camp-sal'arca, de Rupit, amb més sort que en el de Puig-ses-lloses, car es trobaren alguns objectes que serviren per formar els principis de la cronologia megalítica catalana.

Fins l'any 1914 es considerà com a únic megalit ausetà el de Puig-ses-lloses, en el qual es creia ja inútil fer excavacions, cosa la qual desmentiren les que s'hi feren durant les passades festes de Nadal; però en aquell any, Mn. Fortià Solà, deduí, d'una conversa amb un pagès,* l'existència del primer megalit de Serra-de-l'arca, i en donà notícia al Centre Excursionista de Vich, el qual, en una excursió de reconeixement, féu una petita excavació en l'interior de la cambra sepulcral, i en veure que sortien gran quantitat d'ossos i ceràmica, decidí excavar-lo metòdicament un altre dia. Malauradament, el propietari del terreny se'ls avançà, destruint el megalit i recollint diversos objectes, que més tard regalà al Museu Episcopal de Vich. El mateix Centre Excur-

* *Bulletlè del Centre Excursionista de Vich (1912-14)*, pàg. 194, vol. 1.

sionista féu excavacions en un altre sepulcre prop de l'anterior, al del Boix i al de Cruilles, que foren descoberts poc després que el de Serra-de-l'arca.

Durant aquest temps, el Centre Excursionista descobrí el sepulcre de Puig-ses-pedres, a Santa Maria de Corcó; però com digueren que un metge del dit poble ja l'havia excavat, es posà la mateixa fe a aquesta excavació que a la feta a Puig-ses-lloses. Llavors, l'Institut d'Estudis Catalans, envià el Sr. Maties Pallarès a excavar-lo, el qual portà a Barcelona tots els objectes que recollí.

Uns quants joves aficionats a l'excursionisme i a les recerques arqueològiques, es reuniren amb el nom de Colla Excursionista Gurb i excavaren el sepulcre de la Noguera. Aquesta colla, que ja era com una derivada del Centre Excursionista de Vich, s'uní definitivament amb aquest, formant la seva Secció d'Exploracions, i amb aquest nom ha excavat i continua les seves recerques en els sepulcres megalítics que van trobant-se successivament a l'Ausetània.

Tots els megalits, en ser excavats, foren publicats en el butlletí del Centre Excursionista o en el de la Secció d'Exploracions, però la descripció de cada un d'ells és feta més baix el punt de vista excursionístic que no científic; Més tard, el Dr. Bosch, en fer la seva *Prehistòria Catalana*, sols pogué donar una ullada general fent una descripció molt concisa dels megalits de la comarca de Vich. Al cap de poc, la Colla Excursionista Gurb publicà, en petit tiratge velografiat, un llibret que, sota el nom de les *Primitives civilitzacions ausetanes*, descriu tots els objectes trobats fins aleshores, i entre ells els dels sepulcres megalítics. Més resumida és encara la notícia que N. A. Rovira i Virgili en dona en el volum primer de la *Història Nacional de Catalunya*. Per això resulta que en el present estudi es donen nota de materials absolutament inèdits quasi en cada un dels megalits.

Els sepulcres megalítics ausetans, tots, sense excepció, es troben remoguts, i molts d'ells innombrables vegades, segurament pels ambiciosos buscadors dels tresors, que la tradició suposa enterrats dintre les arques, que sempre han cridat l'atenció a

la gent del poble, fins al punt d'ésser l'origen dels noms de muntanyes, pobles, rius, cases, famílies. Com a prova d'això dit, apareixen sempre en els megalits curiosos objectes que permeten de determinar diferents èpoques fixes; com a exemple important pot citar-se el de Puig-ses-lloses, on, a més del material prehistòric, es recollí ceràmica campaniana, sigillata i trossos vernissats i pintats dels segles XVI i XVII; dues petites monedes, una de Joan II i l'altra de Felip IV; trossos de vasos de vidre moderns, medievals i romans. En el sepulcre de l'Espina es trobà una moneda romana de Tarragona.

El conjunt dels megalits ausetans presenten, en general, més riquesa, sobretot en la ceràmica, respecte dels altres megalits de Catalunya; puix són bastants els exemplars en els quals es troben restes d'una quantitat considerable de vasos, abundant-hi sempre els decorats amb estudiades combinacions de frisos incisos sobre llur superfície exterior.

Per fer més còmode l'estudi dels megalits de què ens ocupem, els hem posat en diferents grups; però s'ha de tenir en compte que aquests agrupaments són completament arbitraris, i en ells sols considerem la configuració del terreny en què estan situats, si bé que en alguns casos aquests grups resulten un xic heterogenis per no fer masses divisions.

Acompanyem a aquest recull de megalits un pla de la comarca Ausetana, amb la situació aproximada de cada un d'ells.

Abans de la descripció de cada un dels objectes, havem de fer algunes consideracions respecte a la manera que els representem. Els megalits són dibuixats tots amb dues projeccions. Una d'elles, la planta, és sempre a la mateixa proporció de l'1 per 100, i a sobre, corresponent-se cada un dels elements, un croquis més o menys arbitrari de la disposició de les lloses de la cambra i túmul. Tots els objectes trobats són en dimensió natural, excepte la ceràmica, la qual porta escala proporcional en cada una de les figures i dibuixats amb les projeccions necessàries, quatre, per exemple, en els botons prismàtics d'os amb doble perforació en V, tres en els que tenen una sola d'aquestes perforacions, dues en els objectes de sílex, etc. Aquest és el

motiu pel qual no donem mides dels objectes, puix poden veure's, i directament, i d'una manera més exacta, en els croquis que acompanyen les descripcions.

GRUP DEL CONGOST

De les estribacions de l'est del Montseny, en terme del Brull, n'arrenca una serralada de pedra calissa, limitada pel riu Congost i la riera de l'Avencó, acabant-se a la confluència d'ambdós rius dintre el terme d'Aiguafreda. Al cim d'aquesta serra hi ha quatre arques o sepulcres megalítics; un dels quals, dintre el terme del Brull, radica a una masia dita Mas del Boix; els altres tres són ja de la parròquia d'Aiguafreda de Dalt, un en terrenys del Castell de Cruilles i els altres dos prop de la masia Serra-de-l'arca. Disten relativament poc l'un de l'altre, i tots ells són situats al caire de la carena, al cim de les altes rampants que voregen els dos rius abans esmentats.

Sepulcres de Serra-de-l'arca (Aiguafreda de Dalt)

Pren aquest nom l'extrem sud del terreny que hem considerat dintre el grup del Congost. La masia Serra-de-l'arca és a mig camí de la pujada des del poble d'Aiguafreda fins al cim de la carena, on hi ha situats, l'un a cinc minuts de l'altre, dos megalits interessants, els quals donaren nom a la casa i família que l'habita.

Sepulcre primer (fig. 1 i lám. 1, 1)

Està situat en front del Tagamanent, al lloc més alt del grup del Congost. Fou descobert fa més de vuit anys, essent barrejerament destruït, al cap de poc, pel propietari del terreny. Sembla que era una galeria coberta, enclavada en un túmul de pedres de 10 m. de diàmetre. En descobrir-se, conservava

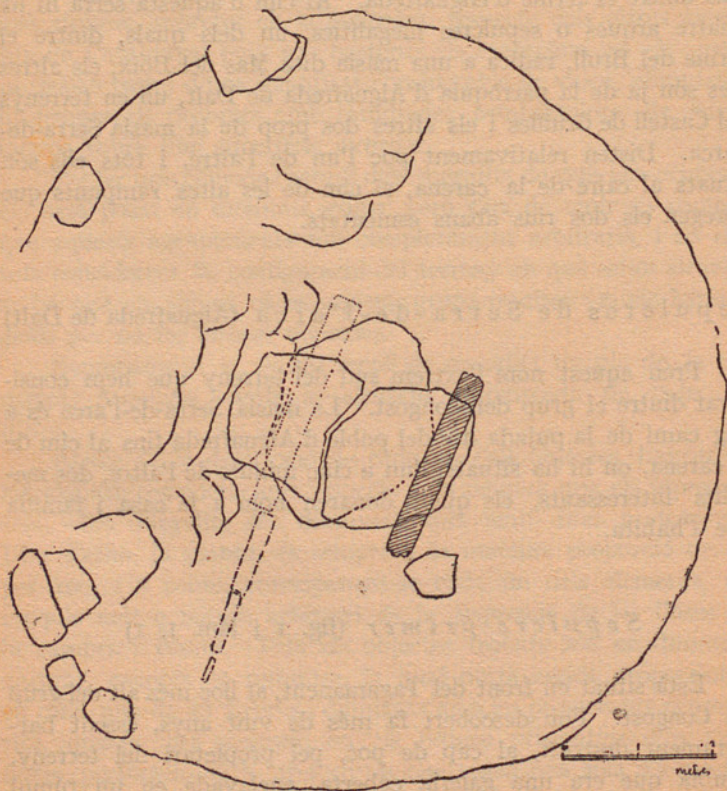
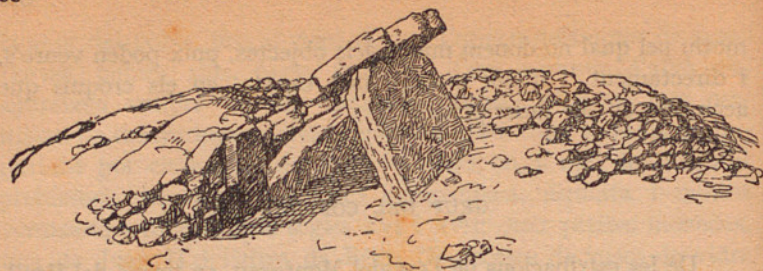

FIG. I. — SEPULCRE PRIMER DE SERRA-DE-L'ARCA

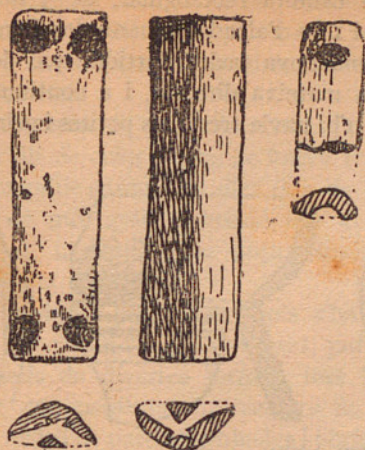

FIG. 2

FIG. 3

FIG. 5

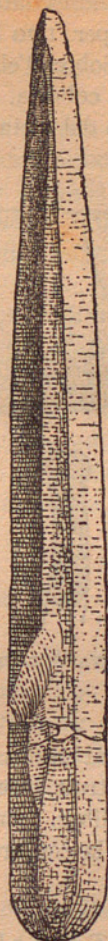

FIG. 4

MATERIAL DE SERRA-DE-L'ARCA

les dues lloses laterals d'una cambra rectangular, de 3 m. de llargada per 1'70 d'amplada i 1'80 d'alçada, aguantades l'una a l'altre. Sobre d'elles havia una nova pedra partida, que devia ser de la coberta. Seguint la mateixa direcció, i a continuació de la llosa del costat esquerre, n'hi havia tres, més petites i primes,

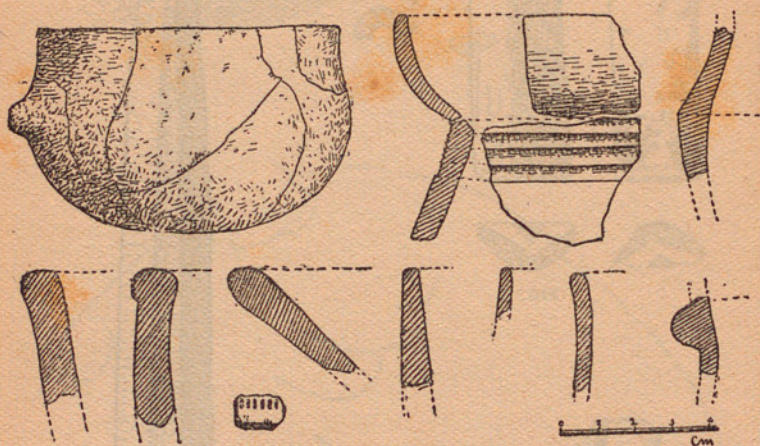

FIG. 6. — VAS I TAULA DE FORMES DE LA CERÀMICA DE SERRA-DE-L'ARCA

segurament restes del corredor d'entrada. El túmul era molt ben construït i ses pedres posades, com es diu vulgarment, a plec de llibre. En l'actualitat sols es conserven les dues grans lloses de la cambra i grossos munts de pedres, restes del túmul.

*Troballes:**

Material d'os (fig. 2). — Els ossos humans procedents d'aquest megalit pertanyen a diferents individus, conservant-se, a més d'altres, un fragment de crani d'infant i un tros de barra inferior

* El material és en el Museu Episcopal de Vich.

amb algunes dents. D'os treballat es trobaren tres botons prismàtics amb doble perforació en V, un d'ells incomplet, a més d'un fragment d'un altre que sols presenta una incisió oval en l'extrem.

Material de pedra. — Gran varietat d'esquerdissos de sílex, un d'ells de color negre, de forma triangular i amb retocs (fig. 3); un magnífic ganivet de sílex gris, de 32'5 cm. de llargada, l'exemplar de més gran dimensió fins al present trobat a Catalunya (fig. 4), i, demés, una peça cilíndrica de pedra calissa blanca perforada (fig. 5).

Ceràmica (fig. 6). — Sols s'ha pogut reconstruir un vas, el qual oferia un mugró al costat; però hi ha restes d'una vintena d'atuell de diverses formes, tots llisos, excepte un petit fragment que presenta una renglera de ratlletes incises i un tros de gran atuell de parets bombades i perfectament pulides, amb extrangulació en el coll, aquest decorat amb quatre profundes ratlles incises mitjançant un instrument de punta arrodonida.

Sepulcre segon (fig. 7 i làm. 1, 2)

Consisteix en una cambra rectangular, amb sols dues lloses dretes, de 2'90 m. de llargada per 1'20 d'amplada i 1'90 d'alçada, enclavat en mig d'un túmul molt destruït, de 8 m. de diàmetre. En excavar-lo el Centre Excursionista de Vich, no hi trobà res; la causa sembla deguda a uns carboners que habitaven el megalític com a barraca.

Sepulcre de Cruilles (Aiguafreda de Dalt) (fig. 8 i làm. II, 1)

Seguint mitja hora la vora de la carena sobre el riu Congost, des del sepulcre de Serra-de-l'arca, es troba un gran pla amb pins, sobre el Castell de Cruilles, al mig del qual s'aixeca el megalit a què ens referim. És de forma molt semblant al segon de Serra-de-l'arca, i amida 3'40 per 1'70 m. de planta

FIG. 7. — SEPULCRE SEGON DE SERRA-DE-L'ARCA

per 1'30 d'alçada. Les lloses del tester i costat esquerre són dretes i senceres, en canvi la de la dreta és ajaguda i trencada; al voltant de la cambra hi ha restes d'un túmul de 8 m. de diàmetre.

FIG. 8. — SEPULCRE DE CRUILLES

*Troballes:**

Material d'os, pedra i ceràmica. — Es colliren restes de diversos esquelets humans; multitud d'esquerdissos de sílex, un

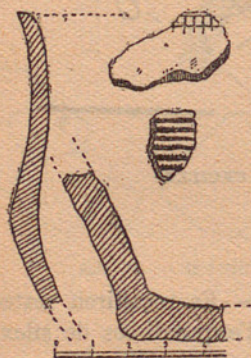
* Excavat pel Centre Excursionista de Vich. Material en el Museu Episcopal de Vich.

FIG. 9

FIG. 10

MATERIAL DEL SEPULCRE DE CRULLES

FIG. 11

d'ells blanc, triangular, de forma molt semblant al que ja hem parlat de Serra-de-l'arca (fig. 9); dos botons de doble perforació en V, un d'ells incomplet; un altre botó més petit, amb una sola perforació semblant; set rodelles d'os, foradades (fig. 10), i fragments d'uns deu vasos, tots llisos, exceptuant dos d'ells que presenten ratlles paral·leles incises (fig. 11).

Sepulcre del pla del Boix (Brull) (fig. 12 i lám. II, 2)

Està situat en front de la parroquial de la Mora, en el cantó oposat al sepulcre de Cruilles, o sigui sobre la riera de l'Avencó, a tres quarts dels megalits de Serra-de-l'arca. En ésser trobat presentava una cambra rectangular de 2'50 per 1'45 m. de planta per 1'45 d'alçada, amb un túmul de 10 m. de diàmetre; la tapa de la cambra sepulcral estava caiguda dintre el clos, i la llosa del costat esquerre molt ajaguda. Per excavar-lo fou necessari treure la pedra de coberta, que actualment jau a poques passes del megalític.

*Troballes:**

Pedra, os, metall. — Innombrables restes d'esquelets humans; una fulla incompleta lenticular, de sílex gris, plana d'un costat, voluminosa i ben retocada de l'altre (fig. 13); tres rodelles de collar, perforades, dues de licorella i l'altra de calissa, i una feta d'os (fig. 14), i tres fragments d'una plaqueta d'aram, que conté 36'50 per 100 d'aram, 0'40 d'estany, 0'77 de plom i 1'44 de ferro.

Ceràmica. — És abundantíssima; havent-se reconstruït dos vasos interessants (fig. 15), un d'ells és campaniforme i presenta la superfície exterior completament decorada amb ratlles paral·leles i frisos de punts, incisos amb punxó, l'altre ofereix la forma d'un casquet esfèric completament llis. A més, hi ha restes d'una trentena de vasos de diverses formes i dimensions, un té

* Excavat pel Centre Excursionista de Vich. Material en el Museu Episcopal de Vich.

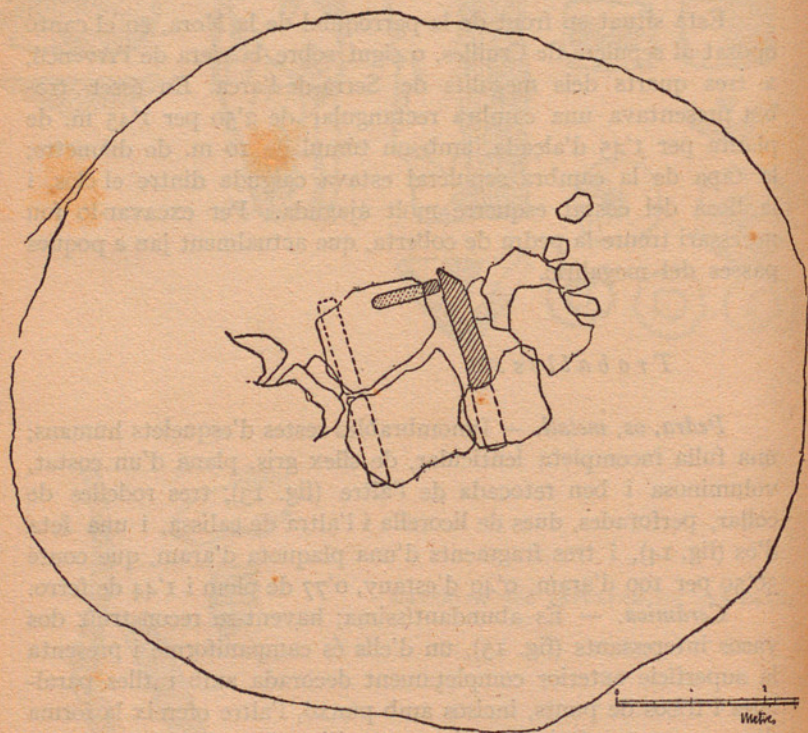

FIG. 12. — SEPULCRE DEL PLA DEL BOIX

FIG. 13

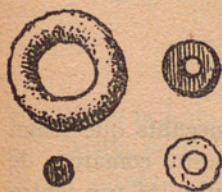

FIG. 14

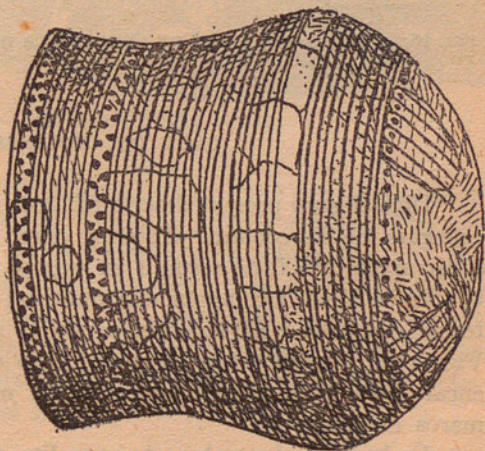
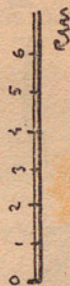

FIG. 15 MATERIAL DEL SEPULCRE DEL PLA DEL BOIX

la vora dentellada, un altre ostenta uns triangles incisos i, per últim, alguns tenien anses i mugrons (fig. 16).

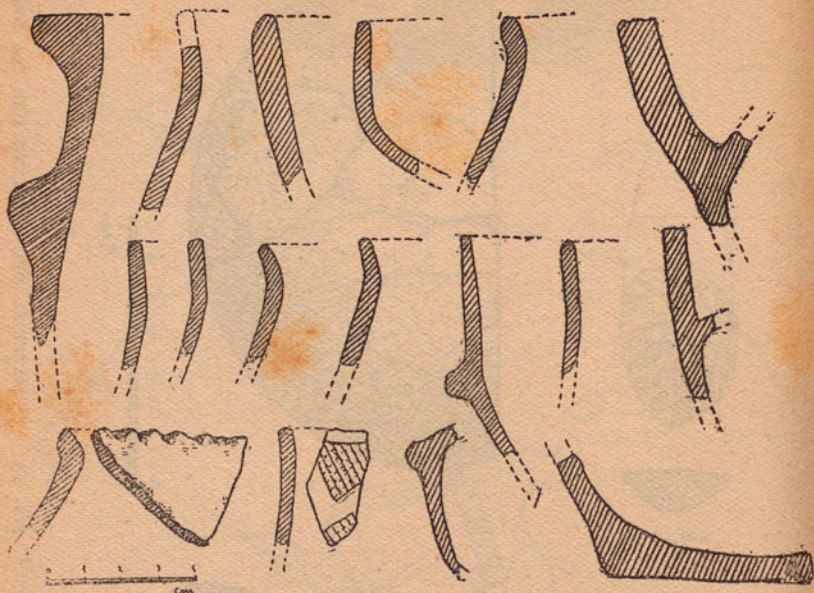

FIG. 16. — TAULA DE FORMES DE LA CERÀMICA DEL MEGALIT PLA DEL BOIX

GRUP DEL MOIANÈS

Dins el grup present descriurem tots els megalits que tenim coneguts de la comarca d'aquest nom. Aquesta comarca, de configuració difícil de resumir en poques paraules, té per centre la vila de Moià, i comprèn una multitud de pobles situats en el terme d'aquella. El Moianès és situat a l'oest de la comarca Vigatana. Farem entrar en aquest grup els megalits de Cornet, encara que, pròpiament, aquest poble no formi part de la comarca de Moià.

És bastant el nombre de megalits que es poden descriure dintre el grup, però estant situats d'una manera mol dispersa

en els termes de Collsuspina, Castelltersol, Granera, Monistrol de Calders, Moià, Cornet i L'Estany.

Gairebé tots han estat excavats, però hi ha notícia d'alguns, que no hem tingut ocasió de visitar, els quals, encara que són molt destruïts, seria interessant fer-hi una excavació metòdica.

Sepulcre de La Grossa (Moià)

Les úniques dades que tenim d'aquest megalit, el primer que s'ha publicat a Catalunya, les devem al Sr. A. de Bofarull,

FIG. 17. — SEPULCRE DE LA GROSSA

el qual, en la seva *Història crítica de Catalunya*,* diu que fa temps que existia prop del camí de Sampedor a Moià, tocant a l'Hostal de La Grossa. Aquest autor en publica un dibuix (fig. 17), del qual sembla poder-se deduir que es tractava d'un megalític de planta quadrangular, amb coberta. Posteriorment, el Sr. Llenas i Vinyas, de Moià, ha donat notícia d'un sepulcre destruït, situat precisament en el mateix lloc que el d'en Bofarull. Seria interessant esbrinar si és el mateix.

* A. DE BOFARULL, *Historia crítica de Catalunya*, pàg. 265; Barcelona, 1876.

Sepulcre de L'Espina* (Collsuspina) (fig. 18 i lám. III, 1)

Trobem el sepulcre de L'Espina prop de la masia del mateix nom, a tres quarts del poble de Collsuspina. És un exemplar

FIG. 18. — SEPULCRE DE L'ESPINA

de planta trapezoidal, de 2 m. de llargada per 1'50 i 1'07 m. d'amplada, amb un túmul de 8 m. de diàmetre.

* Excavat per la Secció d'Exploracions del Centre Excursionista de Vich.

La cambra, voltada de tres lloses, una d'elles trencada, té una alçada màxima de 2 m. Per excavar-lo fou necessari treure alguns trossos de la tapa i llosa lateral que reposaven sobre el jaciment primitiu. Aquest sortí relativament poc remogut, sobretot en els angles de la cambra.

*Troballes:**

Material d'os i petxina (fig. 19). — Foren molt nombrosos els restes humans que apareguren en fer l'excavació, i es conserven fragments de quatre barres inferiors, a més d'una gran quantitat de dents i queixals. El material d'os treballat és abundantíssim: diversos botons prismàtics amb perforacions en V, tres del tipus I, sis del II, quatre del IV, cinc del V, dos del VI, set del VII, i un del tipus III, en forma de piràmide, també amb senzilla perforació en V. Són curiosos els senyalats amb els n.^{es} I i VI, pels cercles incisos amb gran perfecció. Es trobà gran quantitat de rodells foradades d'os i petxina, generalment totes de molt petita dimensió. És de notar un diminut fragment d'os, que podria ser una punta d'estilet o punxó.

Metall. — Fou recollit un fragment de metall de composició 35 per 100 d'aram per 1'06 d'estany, que presenta la forma d'una fletxa molt mal tallada, segurament a cops d'escarpra (fig. 20).

Ceràmica. — Fou casual la troballa en un dels angles del megalit d'un petit vas en forma de casquet esfèric, de vores altes i extrangulades, i amb un mugró en un costat. Aquest vas, que es trobà sencer, junt amb trossos d'altres, alguns de gran grandària, fou tota la ceràmica que sortí en aquest sepulcre (fig. 21).

* Material en el Museu Episcopal de Vich.

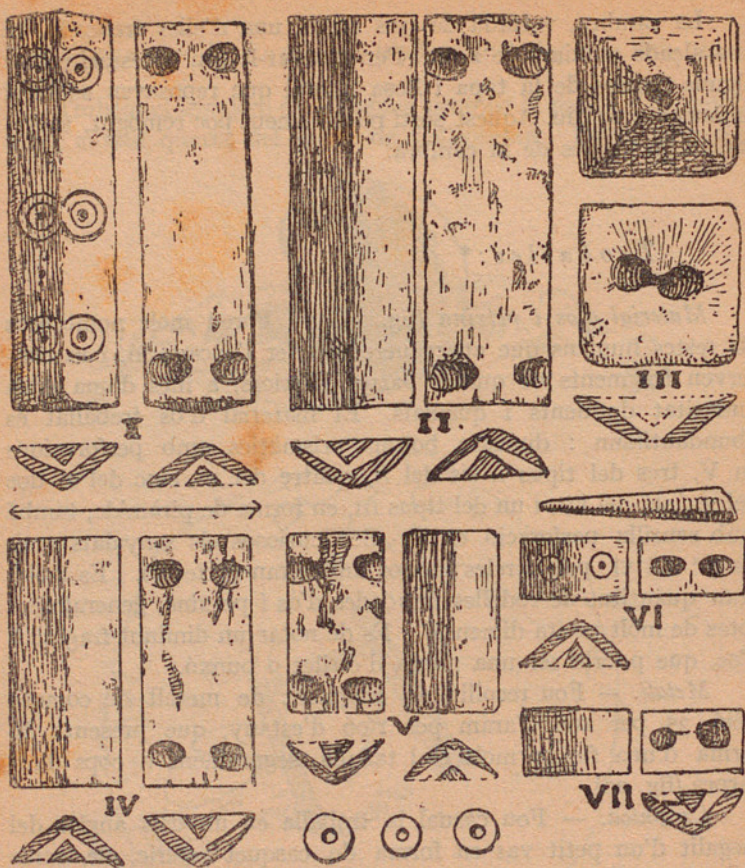

FIG. 19

FIG. 20

MATERIAL DEL SEPULCRE DE L'ESPINA

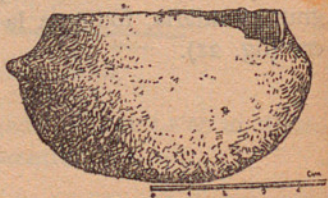

FIG. 21

Sepulcre de Puig-rodó* (L'Estany) (lám. IV, 1)

La muntanya de Puig-rodó, situada entre Mojà i L'Estany, resulta ésser el pic més alt del moianès. El megalit que ens

FIG. 22. — SEPULCRE DE PUIG-RODÓ

ocupa es troba prop d'una bassa anomenada de Puig-rodó, a l'oest d'aquesta muntanya. La seva forma és variada (fig. 22),

* Excavat per la Secció d'Exploracions del Centre Excursionista de Vich.

puix consta de tres cambres, les quals amiden : 1'70 per 1'09 m. de planta per 2 d'alçada, la primera; 0'92 per 1'13 m. de planta per 0'70 m. d'alçada, la segona, i la tercera sols conserva una llosa molt prima al costat esquerre, d'1 m. de llargada per 0'60 d'alçada. La primera cambra, que és feta de grans lloses arenisques, està perfectament enllosada, i és separada de la segona per una llarga pedra de pocs centímetres d'alçada. Entre la segona cambra i la tercera hi ha lloses molt primes i baixes, col·locades verticalment. Aquest megalit està rodejat de grans pedres, restes del túmul, el qual tindria 7 m. de diàmetre.

*Troballes:**

Material d'os i pedra. — Es trobà gran quantitat d'ossos humans en les dues primeres cambres, havent-hi restes de quatre cranis distints; un d'ells, recollit en la segona, conserva part del frontal, dels dos temporals, dels parietals i de l'occipital.

Dues petites rodelles perforades d'os del tipus corrent (fig. 23).

Una punta de sageta, incompleta, de sílex blanc, ben retocada, tallada en forma de fulla de llorer (fig. 24).

Objectes de metall. — Una planxa, retallada en forma de fulla de llorer, de composició 87'91 d'aram per 2'83 d'estany (fig. 25), i un bracelet de perfil ovalat, d'aleació, semblant al punyuet anterior. (fig. 26).

Ceràmica (fig. 27). — Hi ha restes d'uns deu atuells, dels quals sis presentaven incisions regulars formant frisos ornamentals, generalment angles i triangles, i un altre fragment que segurament és un tros d'un vas amb extrangulació al coll, produïda per un cordó, amb impressions digitals (n.º 1); essent curiós el fragment (n.º 11), per presentar incisions curvilínies.

* Material en el Museu Episcopal de Vich.

FIG. 25

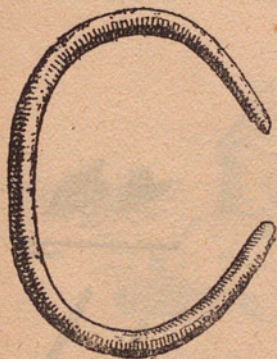

FIG. 26

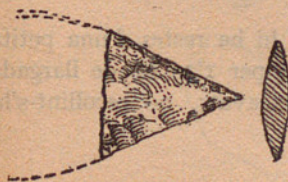

FIG. 24

FIG. 23

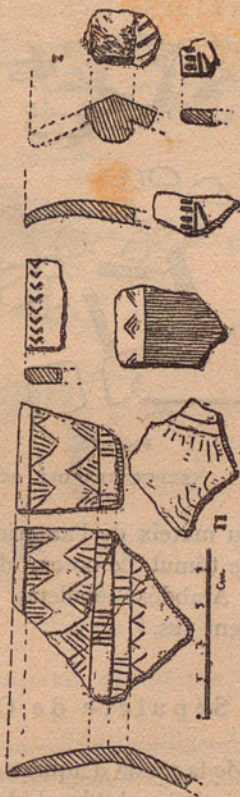

FIG. 27

MATERIAL DEL SEPULCRE DE PUIG-RODÓ

Sepulcres del Serrat de l'Horabona¹ (L'Estany) (lám. IV, 2)

Seguint el camí, que des del megalit de Puig-rodó condueix a L'Estany, es troba un petit turó sobre el qual hi ha un sepulcre quadrangular, fet de lloses, amb túmul de 5 m. La cambra amida 1 m. quadrat (fig. 28).

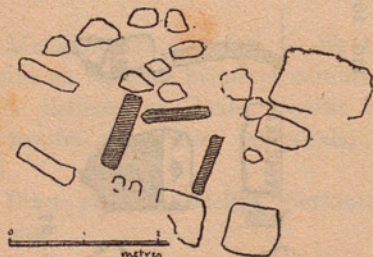

FIG. 28

FIG. 29

SEPULCRES DEL SERRAT DE L'HORABONA

Al peu mateix de l'anterior serrat hi ha restes d'una petita cista, sense túmul, de 90 cm. d'amplada per 1'30 m. de llargada (fig. 29). Ambdós sepulcres foren excavats, no recollint-s'hi absolutament res.

Sepulcre de Crusella² (Granera)

Prop de la masia d'aquest nom, i al cim d'un turó, hi ha restes d'un megalit, amb túmul, de planta rectangular, del qual que-

1. Excavats per la Secció d'Exploracions del Centre Excursionista de Vich.

2. Excavats pel Sr. Sala i Molas.

den dretes tres lloses. Amida 2'40 m. de llargada per 1'50 d'amplada. L'excavació no produí cap troballa.

Sepulcre del Pla de Trullàs* (Monistrol de Calders)
(fig. 30 i lám. III, 2)

El Pla de Trullàs es troba entre Granera i Monistrol de Calders; és un gran pla, amb pins, al cim d'un serrat, al mig del qual

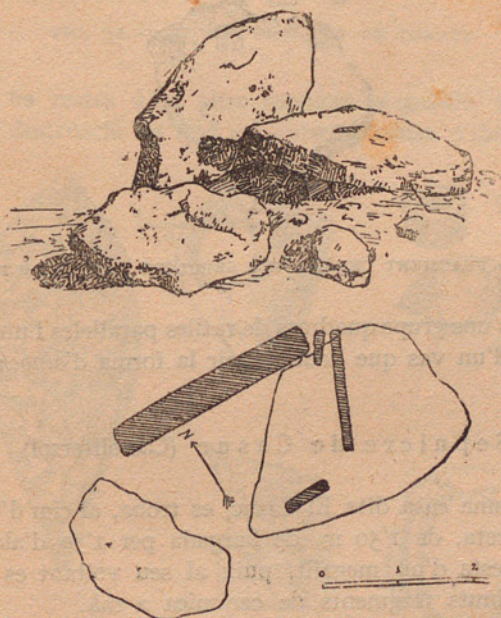

FIG. 30. — SEPULCRE DEL PLA DE TRULLÀS

hi ha restes d'un megalit, de dimensions considerables; l'única llosa dreta té 2'76 per 2'40 m. Hi ha, demés, dues lloses caigudes, amidant, una d'elles, 3'14 de llargada per 2'15 m. d'amplada.

* Excavat per la Secció d'Exploracions del Centre Excursionista de Vich.

Demés, hi ha altres petites lloses que determinen la planta de la cambra, la qual deuria tenir 3'22 per 1'73 m. No conserva restes de túmul.

*Troballes** (fig. 31):

L'única cosa que sortí de l'excavació foren algunes dents humanes i uns fragments de terrissa, tots llisos, excepte un que

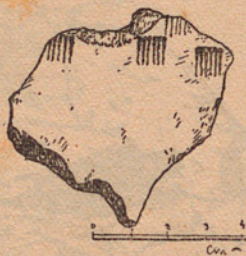

FIG. 31. — FRAGMENT CERÀMIC DEL SEPULCRE DEL PLA DE TRULLÀS

porta incisives uns grups quadrats de ratlles paral·leles i un fragment de la vora d'un vas que deuria tenir la forma d'*oinochoe*.

Sepulcre de Casuc (Castelltersol)

Prop d'una casa dita El Casuc, es troba, al cim d'un serrat, una llosa dreta, de 1'50 m. de llargada per 1'50 d'alçada, que podria ser resta d'un megalit, puix al seu voltant es pogueren recollir diminuts fragments de ceràmica a mà.

Sepulcres de Cornet

Un d'ells és situat al cim d'una muntanya; conserva les dues lloses laterals, i el tester amida 2'05 m. de llargada per 1'80 d'am-

* Material en el Museu Episcopal de Vich.

plada (fig. 32). Com que és situat sobre la roca, l'erosió de les aigües pluvials s'ha emportat tot el jaciment primitiu.

A més, dintre la mateixa parròquia, prop de la masia can Pre-

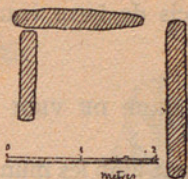

FIG. 32. — PRIMER SEPULCRE DE CORNET

gones, hi ha restes d'un altre sepulcre megalític, el qual, per l'estat de destrucció en què es troba, a causa d'escaure's prop

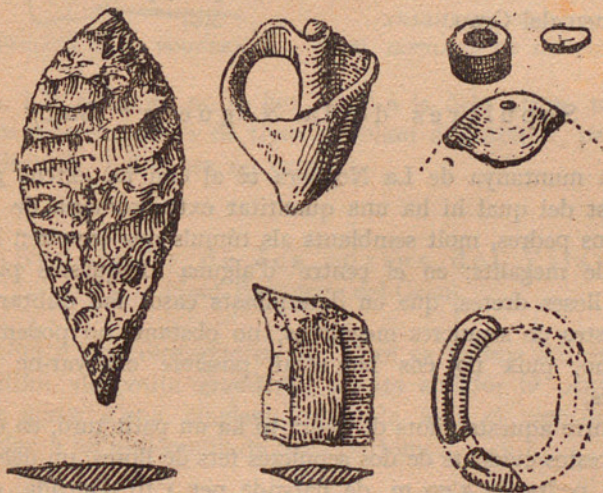

FIG. 33. — MATERIAL DEL SEPULCRE DE CAN PREGONES

d'un camí, ha estat impossible deduir-ne la planta. No obstant, es recolliren, d'entre les seves runes, una magnífica punta de sageta, de sílex blanc, tallada en forma de fulla de lloren, finísimament retocada; un fragment de ganivet de sílex groguenc

(fig. 33); una petita rodella perforada, d'os; una altra de petxina; un caragol marí, del gènere *murex*, foradat; uns petits fragments de terrissa informes; un tros de pectuncle, foradat, i dos fragments d'anella de metall, d'aleació 85'75 d'aram, 12'02 d'estany i 1'45 de plom, amb indicis de ferro i antimoni.

GRUP DE VICH

La plana de Vich, junt amb les muntanyes que la delimiten, forma una comarca ben determinada, en la qual podem estudiar diferents megalits, excavats tots per la Secció d'Exploracions del Centre Excursionista de Vich. En la plana mateixa sols hi ha un megalit, el qual està situat en la seva part central; els altres són en serres laterals, dintre les parròquies de Gurb i Sant Bartomeu del Grau.

Sepulcres de la Noguera* (Gurb)

La muntanya de La Noguera té al cim un extens pla, al sud-oest del qual hi ha una quantitat extraordinària de munts de grans pedres, molt semblants als túmuls que envolten la majoria de megalits; en el centre d'alguna d'aquestes piles es noten lloses dretes, que en determinats casos fan dubtar de si són restes de sepulcres megalítics; no obstant, no podem assegurar-ho, puix no ens ha estat possible excavar-ne ni un tan sols.

Entre aquests pilots de pedra hi ha un petit turó, en el qual hi ha restes evidents de dos sepulcres fets de lloses, un dels quals té una pedra de 1'70 m. de llargada per 1'10 d'alçada, que es manté dreta, i dues d'altres, de semblants grandàries, ajagudes (fig. 34). En ésser excavat poguérem recollir bastants fragments informes de ceràmica, dos dels quals, pertanyents a grans vasos, tenien la superfície ornada, un d'ells amb un cordó, amb impres-

* Material en el Museu Episcopal de Vich.

sions digitals, i l'altre amb profunds zigs-zags incisos (fig. 35). Aquest sepulcre és construït sense túmul, almenys no en conserva

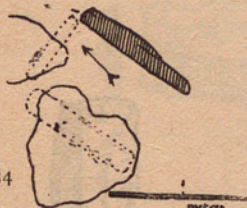

FIG. 34

SEPOLCRE DE LA NOGUERA

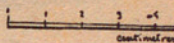

FIG. 35

FRAGMENTS CERÀMICS
DEL SEPULCRE DE LA NOGUERA

restes, i la ceràmica no és ben igual a la dels altres megalits. L'altre enterrament és de tipus semblant a l'anterior, però molt més destruït, i fins ara no excavat.

Sepulcres de les costes del Vilar (Sant Bartomeu del Grau)

L'un a uns cent metres de l'altre es troben dos sepulcres megalítics, de petita grandària, situats ambdós al cim de turonets arran d'una cinglera, coneguda amb el nom de costes del Vilar, a un quilòmetre de Sant Bartomeu.

*Sepulcre primer** (fig 36 i làm. v, 1)

És quadrangular, de 1'30 per 1'30 m. de base per 1 d'alçada, i conserva restes d'un túmul de 6 m. de diàmetre. En ésser

* Material en el Museu Episcopal de Vich.

excavat sols pogué recollir-se un tros de ganivet de sílex blanc, ossos d'un sol esquelet i fragments de ceràmica (fig. 37).

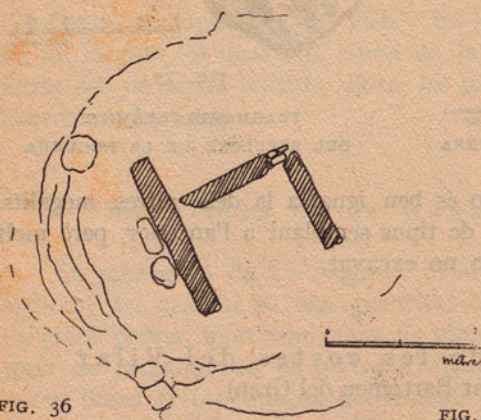

FIG. 36
SEPULCRE PRIMER DEL VILAR

FIG. 37. — GANIVET DE SILEX
DEL SEPULCRE PRIMER DEL VILAR

*Sepulcre segon** (fig. 38 i làm. v, 2)

És una caixa de lloses, d'1 m. d'alçada per 1'80 per 2 de planta, voltada d'un túmul de 6 m. de diàmetre. En el seu interior es trobaren, a més d'ossos i fragments de ceràmica, una petita valva de pectuncle, perforada, un ganivet incomplet de sílex i una làmina lenticular de sílex (fig. 39).

* Material en el Museu Episcopal de Vich.

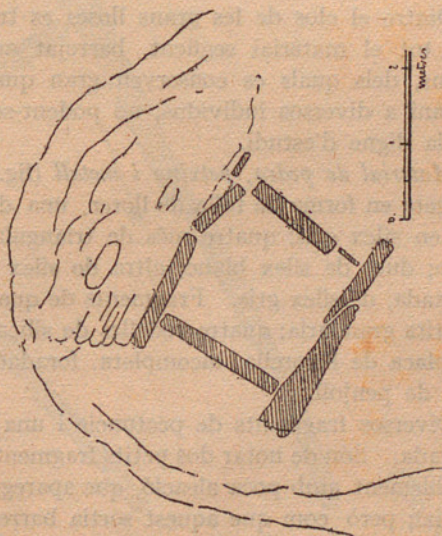

FIG. 38

SEPULCRE SEGON DEL VILAR

FIG. 39

OBJECTES DE SÍLEX DEL SEGON SEPULCRE DEL VILAR

Sepulcre de Puig-ses-lloses (Folgaroles)
(fig. 40 i làm. vi)

Es conserva davant la capella de Sant Jordi, al cim d'un turonet, prop de la masia de Puig-ses-lloses. És una galeria coberta, de la qual sols resten dues grans lloses dretes en el costat esquerre, quatre en el dret i la del tester, que és un poc ajaguda. Els costats de la galeria, la qual té 9 m. de llargada, no són paral·lels, puix amida 3'50 d'amplada en el tester per 2'50 en l'entrada. La pedra més alta té 2'70 m. No té res de túmul, i fins és difícil que en tingués, donat el poc lloc que queda al cim del turó de Puig-ses-lloses.

Troballes:* (figs. 41-44 i làm. VIII)

Dintre el clos de les grans lloses es trobà en complet desordre tot el material següent, barrejat amb multitud d'ossos humans, dels quals es conserven gran quantitat de fragments de crani a diversos individus, no podent-se'n reconstruir ni un que sia digne d'estudi.

Material de pedra, petxina i metall (fig. 41). — Tres puntes de sageta en forma de fulla de llorer, una d'incompleta, tallades totes en sílex gris; quatre més de triangulars, amb aletes i peduncle; dues de sílex blanc; altra de sílex groguenc, i l'última, espuntada, de sílex gris. Fragments de quatre ganivets de sílex, de petita grandària; quatre rodelles de silicat verdós, perforades. Una placa de llicorella, incompleta, foradada, segurament per a servir de penjoll.

Diversos fragments de pectuncle i una *púrpura* incompleta, perforada. Són de notar dos petits fragments informes de metall, probablement amb poca aleació, que apareguren entre tot l'altre material; però com que aquest sortia barrejat amb altres coses més modernes, ceràmica romana i medieval, guixots i monedes, podria ser que no formessin part del mobiliari primitiu del megalit.

* Material en el Museu Episcopal de Vich.

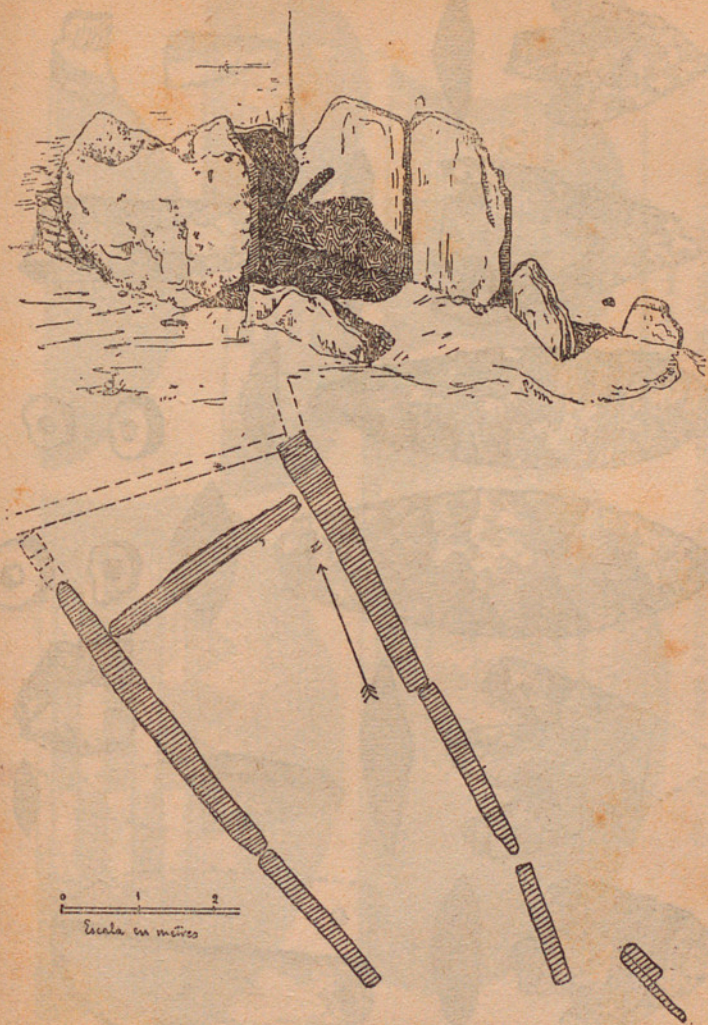

FIG. 40. — SEPULCRE DE PUIG-SES-LLOSES

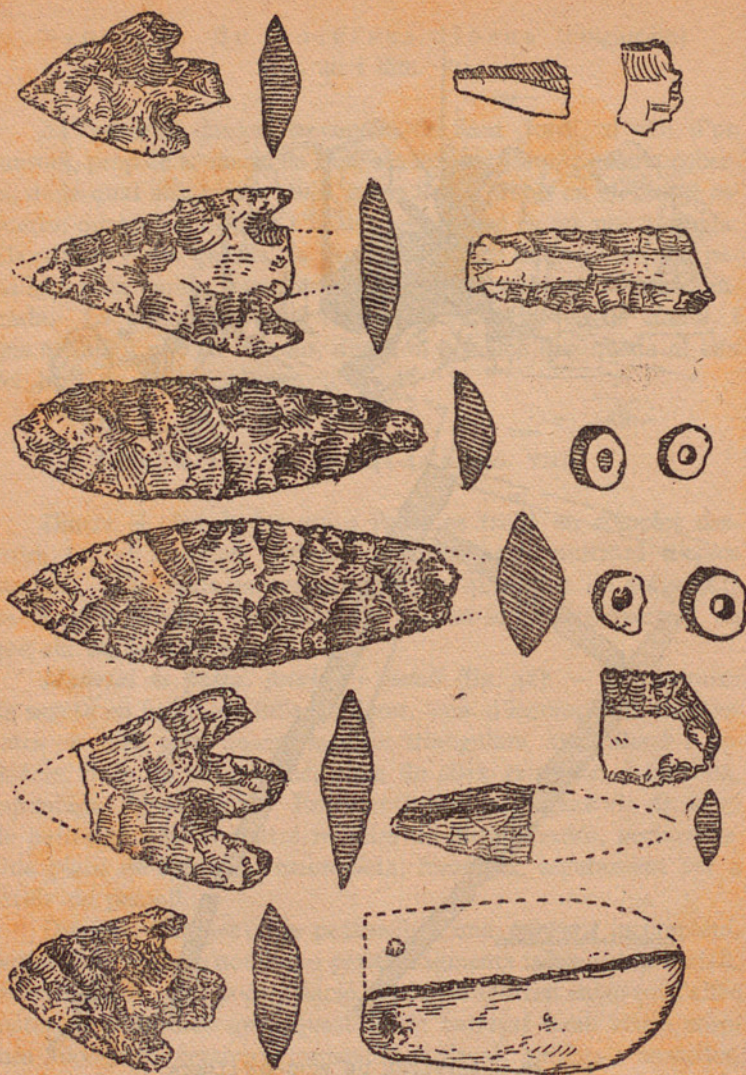

FIG. 41. — OBJECTES DE PEDRA DEL SEPULCRE DE PUIG-SES-LLOSES

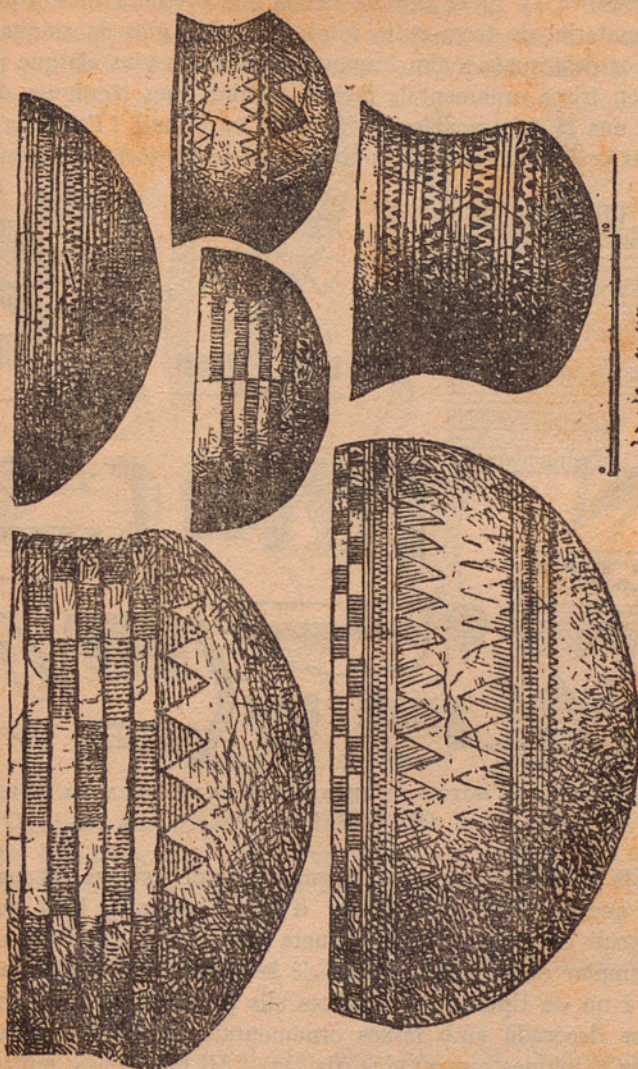

FIG. 42. — VASOS RECONSTRUÏTS DEL SEPULCRE DE PUIG-SES-ILLOSES

FIG. 41. — OBJECTES DE PEDRA DEL SEPULCRE DE PUIG-SES-ILLOSES

Ceràmica. — És el megalit català que presenta més riquesa en el material de terra cuita fet a mà. Són més de cinquanta els vasos dels quals tenim fragments, i més de vint els que presentaven frisos ornamentals incisos seguint dues tècniques diferents: una la del traçat seguit fet amb un punxó, i l'altra la del puntuat probablement incís, amb una rodeta giratòria amb puntes.

FIG. 43. — TAULA DE MOTIUS ORNAMENTALS DE LA CERÀMICA DEL SEPULCRE DE PUIG-SES-LLOSES

Amb els fragments que s'han pogut salvar dels successius regiraments que ha sofert el jaciment d'aquest megalit, hem pogut reconstruir cinc vasos, tres casquets esfèrics, un camponiforme, un exemplar de la típica cassola de la cultura del vas campaniforme i un de tipus argàric. Tots ells presenten llur superfície exterior decorada amb faixes ornamentals, incises per una de les dues tècniques esmentades (fig. 42). Hi ha, demés, multitud de fragments ornats (fig. 43), amb els quals no hem pogut deduir la forma del vas, i gran varietat de trossos llisos de diferents

tipus, abundant les formes dites argàriques (fig. 44). Per últim, són curiosos uns fragments d'un gran atuell de tècnica barroera, amb profundes incisions distribuïdes amb poca simetria.

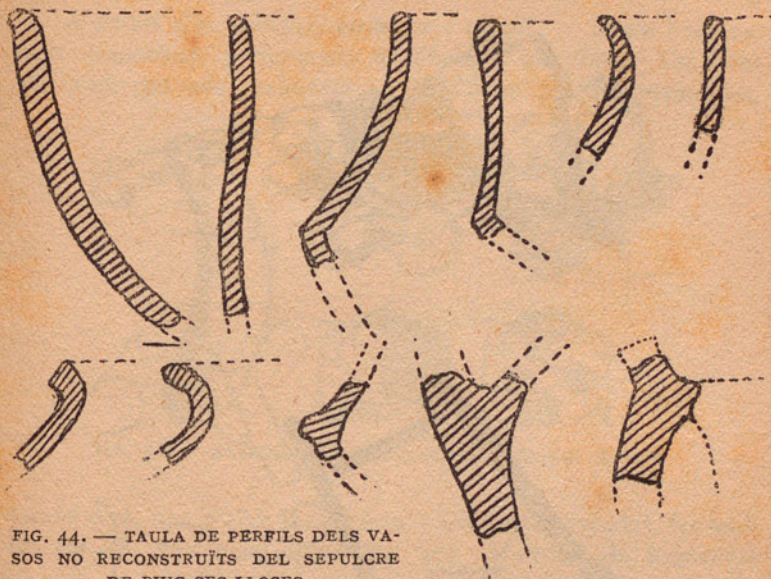

FIG. 44. — TAULA DE PERFILS DELS VASOS NO RECONSTRUÏTS DEL SEPULCRE DE PUIG-SES-LLOSES

GRUP DEL CABRERÈS

Comprèn els sepulcres megalítics que hi ha sobre les muntanyes de Collsacabra i les seves ramificacions, dintre els termes de Santa Maria de Corcó, Cantonigròs i Rupit.

Sepulcre de Puig-ses-pedres* (Santa Maria de Corcó) (lám. VII, 1)

Aquest megalit és al cim d'un turó, dit Puig-ses-pedres, al costat del camí antic de Corcó a Cantonigròs, i dintre una

* Excavat per l'Institut d'Estudis Catalans.

propietat anomenada Arquerons. Consisteix en una cambra trapezoidal, de 2'80 m. de llargada per 1'75 i 2'45 d'amplada per 1'60 d'alçada, amb un corredor d'entrada, en la part sud,

FIG. 45

SEPULCRE DE PUIG-SES-PEDRES

que amida 1'25 m. d'amplada per 2 de llargada. En el cantó est resten encara amuntegades pedres del túmul, el qual tindria, almenys, 7 m. de diàmetre (fig. 45).

*Troballes:**

Material d'os, petxina, ceràmica i metall. — Ossos humans, molt esmicolats, pertanyents a diferents individus. Un botó d'os amb una sola perforació en V. Dues rodelles perforades,

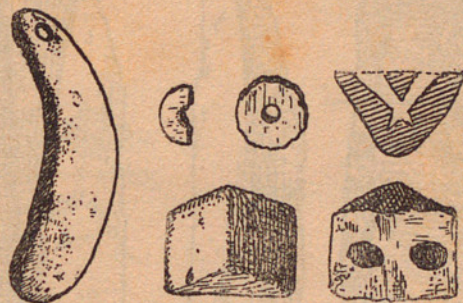

FIG. 46. — MATERIAL DEL SEPULCRE DE PUIG-SES-PEDRES

també d'os, una d'elles incompleta. Un penjoll foradat, fet amb un tros de pectuncle allisat (fig. 46). Multitud de fragments

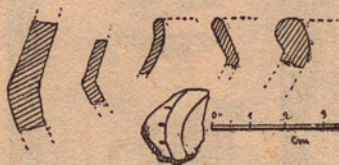

FIG. 47. — CERÀMICA DEL SEPULCRE DE PUIG-SES-PEDRES

de diversos vasos ceràmics, un d'ells ornat amb incisions curvilínies (fig. 47), i un fragment de plaqueta, de composició 79'67 d'aram, o'74 de plom i 1'10 d'estany, el qual, per trobar-se damunt la terra remoguda, fa dubtar que formés part del mobiliari primitiu.

* Material en el Museu de Barcelona, excepte les rodelles i el fragment de ganivet, que és en el Museu Episcopal de Vich.

Material de pedra. — Es conserven fragments de cinc ganivets de sílex, l'un negre, l'altre groc i els altres de color blanquinós.

FIG. 48. — MATERIAL PETRI DEL SEPULCRE DE PUIG-SES-PEDRES

Tres rodelles de collar perforades, dues de les quals són de color negre i altra és feta amb un silicat verdós (fig. 48).

Sepulcres de Rejols (Rupit) (figs. 49 i 50 il·lám. VII, 2)

En un enlairat pla, damunt la casa de Rejols, a mitja hora de Rupit, hi ha restes de diversos enterraments, que encara que no tenen totes les característiques necessàries per agrupar-los

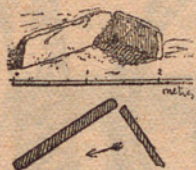

FIG. 49

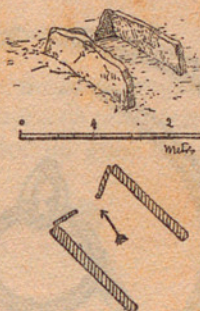

FIG. 50

SEPULCRES DE REJOLS

entre els megalits, no s'han de confondre tampoc amb els enterraments de lloses tan abundants pels cims de les muntanyes;

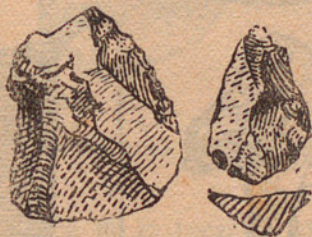

FIG. 51. — SÍLEX DELS SEPULCRES DE REJOLS

són iguals al sepulcre segon del serrat de l'Horabona. Són tres els més ben conservats, i varien per dintre les dimensions d'1 m. d'amplada per 1'50 de llargada per 0'50 d'alçada. No tenen túmul, i són enclavats dintre el pla de terra. De lleugeres excavacions que han sofert, en procedeixen uns esquerdisos de sílex evidentment retocats (fig. 51) i alguns fragments de ceràmica pertanyents a grans vasos fets a mà.

Sepulcre de Camp-sa-l'arca (Rupit)

A una hora de Rupit hi ha el pla dels Llancers, on, en el lloc anomenat Camp-sa-l'arca, fa una vintena d'anys, fou destruït

FIG. 52. — MATERIAL DEL SEPULCRE DE RUPIT

un sepulcre, el qual, segons referències d'En Miquel Bosch, metge de Sant Feliu de Pallerols, que excavà i recollí alguns objectes, tenia la forma de quadrilàter irregular, de grandària suficient

per caber-hi dos cossos, i estava tapat amb una gran llosa. Les pedres dretes que el formaven descansaven damunt la roca.¹ Aquest sepulcre, al cap de poc de ser destruït a barrinades, foren remoguts de nou els seus restes pel Sr. Sala i Molas.

*Troballes:*²

Material d'os i ceràmica. — Ossos humans, fragments d'un botó amb perforació en V i diferents trossos de pectuncle (fig. 52).

Restes de diversos atuells ceràmics de gran dimensió, un

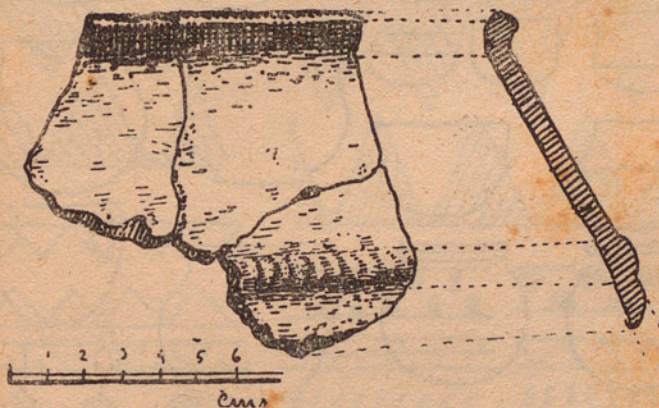

FIG. 53. — FRAGMENT CERÀMIC DEL SEPULCRE DE RUPIT

dels quals presenta prop de la boca un cordó amb incisions (fig. 53).

Objectes de pedra. — Una punta de sageta de sílex negrós amb aletes i pectuncle, incompleta, i dos fragments de ganivets de sílex blanc (fig. 52).

1. BOTET, *Data aproximada en què els grecs s'establiren a Empúries*, pàg. 16; Girona, 1908.

2. Els objectes de bronze, excepte un dels bracelets, que és del senyor Cazurro, junt amb el fragment de ceràmica incís, són en poder d'En M. Bosc; els altres objectes els té el Sr. Sala i Molas.

FIG. 54. — TAULA DE FORMES DELS VASOS DELS MEGALITS

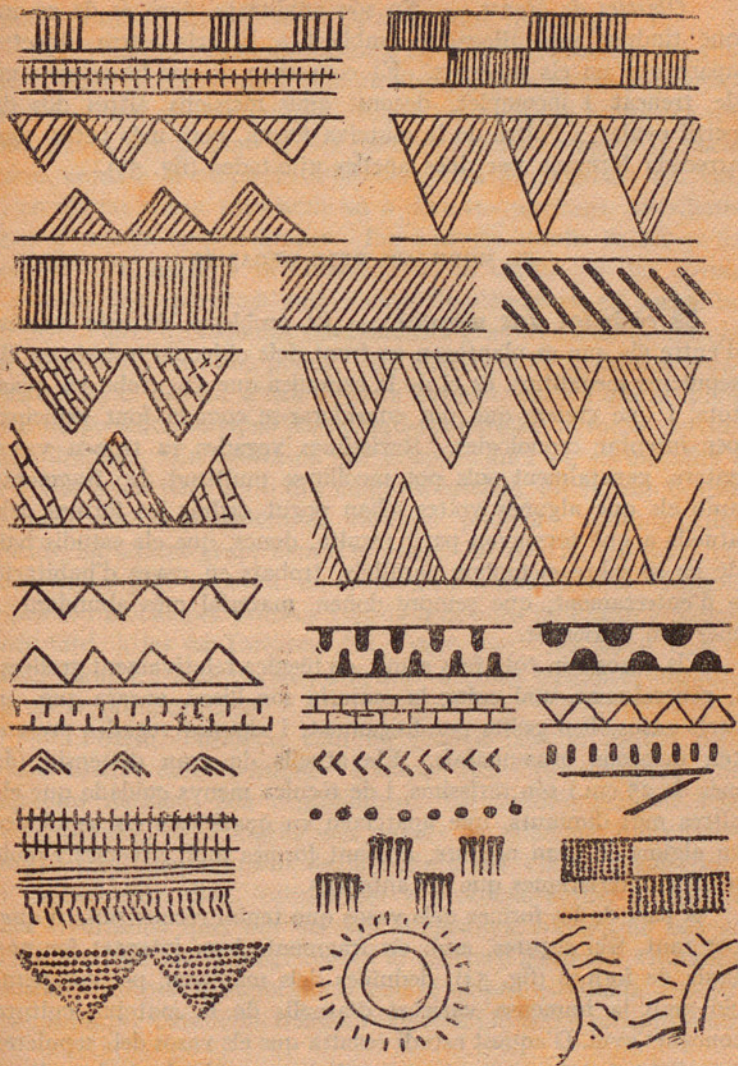

FIG. 55

TAULA DE MOTIUS ORNAMENTALS DE LA CERÀMICA DELS MEGALITS

Objectes de bronze. — No són analitzats, però és de creure que tindran una al·legació semblant a la dels altres objectes apareguts en els megalits. Es conserven quatre bracelets: un de trencat i incomplet, decorat amb incisions; altres dos de perfil ovalat, i l'altre de la mateixa forma, però més petit; una arrecada formada per dues anelles ajuntades (fig. 55).

EL MOBILIARI DELS MEGALITS

La ceràmica dels megalits. — El problema de més interès, d'entre els que es plantegen en front dels objectes trobats en els sepulcres megalítics, és el de la ceràmica que s'hi troba en quasi tots, i que creiem que pot considerar-se com la font principal per intentar cronologies. Raríssimes vegades es troben vasos enters, generalment sols pot recollir-se multitud de fragments amb els que algunes voltes s'han pogut deduir les formes dels atuells a què formaven part; resulta, doncs, que els estudis han de fer-se sobre exemplars paral·lels, trobats en coves d'habitació o d'enterrament, que sempre donen material més abundant i més ben conservat.

Els vasos són tots fets a mà, de tècnica relativament grollera, i, generalment, mal cuits; la majoria són llisos, encara que, en certs casos, ben polits per fregament, i algunes vegades presenten incisions ornamentals. Els atuells de gran dimensió (de més de 25 cm.) són raríssims, i de tècnica menys cuidada que els altres més diminuts, que apareixen en quasi tots els sepulcres, en alguns en gran nombre, acusant formes molt diverses i molt més característiques que els anteriors.

A part de les formes dels vasos que tenim reconstruïts, i que, per tant, són segures, amb els fragments hem intentat fer una taula de formes (fig. 54), deduïdes dels mateixos, per comparació amb la immensa varietat d'atuells de la mateixa cultura coneguts avui. D'aquest estudi resulta que els vasos dels sepulcres megalítics tenen un constant paral·lisme amb els de la cultura argàrica primitiva, llevat d'alguns exemplars, sobre tot els de gran dimensió, que són derivats de la cultura de les coves. Noti's,

però, que les formes d'aquests vasos no s'aparten mai de les moltes variants de tres tipus característics, que són:

a) Vasos de grans dimensions, de parets gruixudes, generalment molt grolleres, quasi sempre llisos, però a voltes són ornats amb cordons, amb impressions digitals o incisions produïdes per una punta; altres, amb ratlles paral·leles incises prop de la boca; rares vegades és omplerta d'incisions tota la superfície del vas, i, en alguns casos, presenten un o diversos mugrons, distribuïts més o menys simètricament. En aquests atuells és on se'ns mostra més marcada la influència de la cultura de les coves, i són els que apareixen amb menys freqüència en els megalits.

b) Vasos de reduïdes dimensions i gran varietat de formes de superfície llisa i ben polida. La influència de la cultura argàrica se'ns hi mostra d'una manera evident, encara que si quasi mai no presenta els tipus purs d'aquesta cultura, té forces derivades directes. Són els vasos que abunden més en els megalits, i a voltes solen tenir un o dos mugrons laterals, altres una o dues nanses, que es presenten en variades posicions. Com a tipus curiós, en aquest grup, hem d'esmentar les nanses, les quals tenen, en llur part superior, un apèndix en forma de botó. Aquest tipus fou trobat per primera vegada a la cova de Rialp, a Ribes, més tard, a les de Tartareu, Os, Tragó, etc. Ha servit com a dada curiosa i, a la vegada, útil, que es troba bastantes vegades en els megalits catalans.

c) Podem considerar com un grup a part el format pels vasos ornats amb incisions. Excepte casos raríssims, en què aquestes incisions són desigualment distribuïdes, acusant una noció ornamental d'origens més remots, la ceràmica ornada dels megalits és completament de la cultura del vas campaniforme.

Actualment, dient cultura del vas campaniforme invoquem una civilització que, des del sud d'Espanya, s'estengué cap al nord, arribant fins a Anglaterra i al centre d'Europa.* Aquesta cultura, que per la importància que té és poc estudiada, sembla que passà per Catalunya durant l'eneolític i hi deixà una profunda

* A. CASTILLO, *El problema de la ceràmica del vaso campaniforme en la Península Ibérica*. Anuario de la Universidad de Barcelona, pàg. 72. Quinquenio de 1916-17 a 1920-21.

influència, la qual es manifesta en la ceràmica de les coves, i, sobretot, en la dels megalits. Les formes tipus del vas campaniforme són el pròpiament dit, el casquet esfèric amb ses múltiples variants i la característica cassola de parets altes, més o menys estrangulades. En altres països les formes que agafà aquesta cultura són més variades i tenen en cada lloc un sabor propi. El caràcter dominant en el vas campaniforme és la decoració en faixes ornamentals incises, les quals, a voltes, cobreixen tota la superfície del vas. Generalment, aquestes faixes són horitzontals; en els tipus més senzills s'intercalen zones llises amb altres omplertes de punts; altres voltes, aquests punts són substituïts per ratlles verticals o horitzontals, o bé per triangles; en algun exemplar es canvia el motiu en cada una de les zones. Un detall característic, que rarament apareix a Catalunya, és la pasta blanca, generalment guix, omplenent el buit de les incisions. Aquesta classe de ceràmica pot dir-se que es trobà per primer cop a Catalunya a la cova de Salomó,¹ però, actualment, són ja molts els megalits que presenten fragments ceràmics amb els característics ornaments de la ceràmica campaniforme.

Correntment veiem que els motius ornamentals d'aquesta cultura són puntillats o rectilinis; amb tot, trobem en alguns casos, rars, que apareix el traçat curvilini, formant en diversos exemplars un motiu que sol ésser una o dues rodoncs concèntriques voltades de ratlles radials o pics. En els megalits de l'Ausetània han aparegut dos fragments amb aquests cercles, i són de tipus molt semblant als gravats a un vas trobat a Millares (Almeria).²

L'ornamentació del vas campaniforme, en traslladar-se a altres països, canvia en alguna de les seves particularitats, sobretot la simetria contínua de les zones repetint sempre un mateix motiu; a l'internar-se cap al centre d'Europa, va augmentant la tendència de trencà les zones, intercalant-hi motius completament diferents, constituint això una diferència molt notable per l'estudi d'aquesta interessant cultura.

1. LL. M. VIDAL, *Ceràmica de Ciempozuelos*. (Congreso de Valladolid de la Asoc. esp. para el progreso de las ciencias, 1916).

2. SIRET, *Questions de Chronologie et d'Ethnographie Ibériques*, pàg. 6. (Paris, 1913).

En els megalits que estudiem abunda la ceràmica ornada, i, examinada en conjunt, presenta una gran varietat de motius, els quals hem disposat en una taula (fig. 55) d'una manera esquemàtica perquè puguin amb més facilitat ésser estudiats i comparats amb altres de diversos llocs. En la taula hem procurat que es distingissin bé les dues tècniques ornamentals del vas campaniforme, o siguin, el gravat o traçat seguit, fet amb punxó, i el puntuat, produït probablement per una rodeta giratòria amb puntes.

Material de pedra. — El material petri dels megalits queda reduït quasi sempre a uns quants objectes característics, els quals es troben, també, amb petites diferències moltes vegades inapreciables, en estacions evidentment més primitives. Els ganivets de sílex, que apareixen en quasi tots els sepulcres megalítics, poden agrupar-se en dos tipus: el que mostra ambdues puntes arrodonides, i el que presenta una punta ben afilada i l'altre rodona; com exemple notable del primer tipus, hi ha el d'Espolla,* i del segon, el de la Serra-de-l'arca. Tots els ganivets dels megalits ausetans són del tipus segon, que és, també, el més abundant a Catalunya.

Els altres instruments de sílex són els microlits i les puntes de sageta. Els primers són considerats per molts, com a puntes de sageta rudimentàries, puix es dóna el cas de trobar-se en sepulcres megalítics que semblen de tipus més primitiu. Les puntes de sílex tenen diverses variants, les triangulars amb aletes i peduncle, les cordiformes, les lenticulars i les tallades en forma de fulla de llorer. En els megalits ausetans tenim exemplars de totes, excepte les cordiformes.

Els restants objectes de pedra dels megalits es redueixen a les peces de collar; aquestes tenen múltiples variants, i solen ésser fetes d'un silicat verdós, de calissa i de licorella o pissarra. La forma que més correntment prenen és la de petites plaquetes circulars, perforades, i altres cops són allargades com una oliva, i, també, travessada per un forat. El tipus primer apareix en quasi tots els megalits, si no en pedra, en os o petxina. En canvi

* BOSCH-PERICOT, *Anuari de l'Institut*, vol. VI, 486. (1915-20).

el que presenta la forma d'oliva abunda més junt amb els mil·lits, que ja hem dit que apareixen en megalits probablement més primitius, o en sepulcres no megalítics, com, per exemple, en el de Sant Genís de Vilassar¹ i en els de Caldès de Montbui.²

Cal esmentar la troballa en el sepulcre de Puig-ses-lloses del penjoll de llicorella, fins ara únic a Catalunya, però trobat en la mateixa forma en diversos llocs de França.

És curiosa la manca de destrals de pedra pulida en els megalits de l'Ausetània, essent així que apareix en altres llocs i en quasi tots els sepulcres neolítics i eneolítics, donant-se quasi sempre la particularitat que sols es troben en els intactes o poc remoguts. D'aquí creiem deduir que probablement les destrals formaven part del mobiliari corrent dels megalits, però que, en ésser aquests regirats, ja de molts segles, pels que hi veien tresors ocults, s'apoderaven de les destrals com a única cosa que els interessava, puix coneixent-les amb el nom de *pedres de llamp*, les hi atribuïen el poder de guardar de les descàrregues elèctriques a les cases on n'hi havia sols una. Aquest és el motiu perquè en quasi totes les masies i campanars d'església hi havia una *pedra de llamp*, que avui s'han anat reunint en museus i colleccions particulars, acusant un nombre formidable d'aquests instruments.

Material d'os. — A part de les rodelles de collar, que ja hem esmentat en parlar de les de pedra, solen trobar-se generalment en els megalits unes peces prismàtiques de secció triangular, anomenades botons, amb perforació en V, puix presenten un o dos forats formats per dos surcs que s'uneixen, en l'interior del prisma, en forma de V. Són molt ben pulimentats, i en els que es presenten ben conservats, se'ls veu fins i tot brunyits; n'hi ha de diverses mides, i, en casos raríssims, canvien la forma prismàtica per la piramidal molt aplanada, també amb perforació en V; com exemple d'aquest últim, en tenim un del sepulcre de L'Espina.

Exemplars notabilíssims són els cinc botons prismàtics, tres amb doble perforació en V i dos amb una sola, descoberts en el

1. BOSCH, *Neurópolis de Sant Genís de Vilassar*, Anuari de l'Institut, vol. v, pàg. 811. (1913-14).

2. Material inèdit. Museu de Vich i Museu de Barcelona.

I. — SEPULCRE PRIMER DE SERRA-DE-L'ARCA

2. — SEPULCRE SEGON DE SERRA-DE-L'ARCA

I. — SEPULCRE DE CRUILLES

2. — SEPULCRE DEL PLA DEL BOIX

I. — SEPULCRE DE COLLSUSPINA

2. — SEPULCRE DEL PLA DE TRULLÀS

1. — SEPULCRE DE PUIG-RODÓ

2. — SEPULCRE DEL PLA DE L'HORABONA

I. — SEPULCRE PRIMER DEL VILAR

2. — SEPULCRE SEGON DEL VILAR

I. — SEPULCRE DE PUIG-SES-LLOSES

2. — SEPULCRE DE PUIG-SES-LLOSES

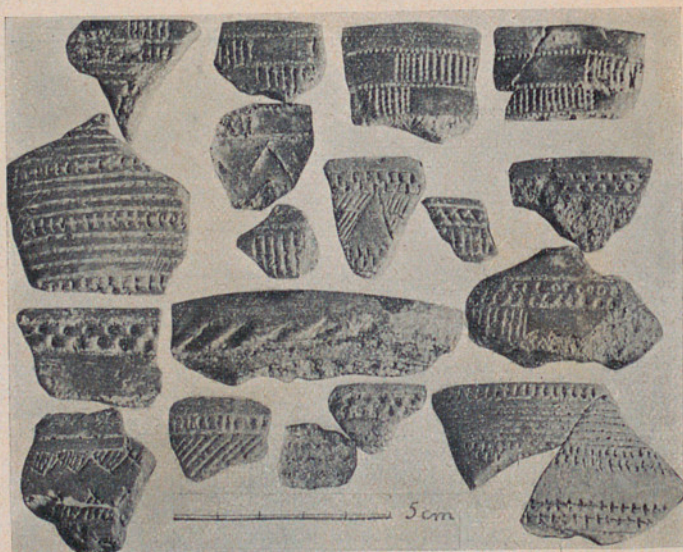
I. — SEPULCRE DE PUIG-SES-PEDRES

2. — SEPULCRE DE REJÒLS

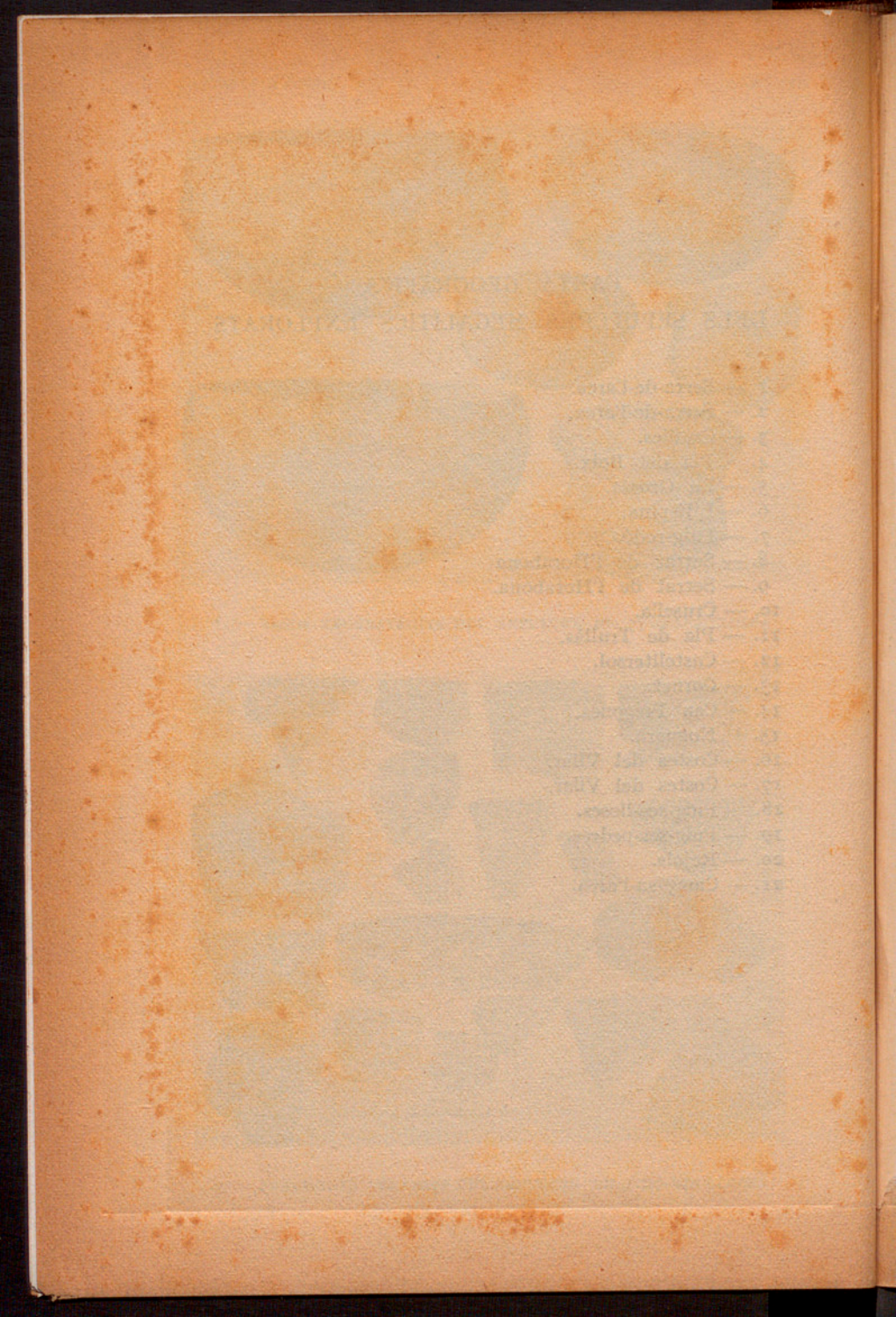
I. — VASOS RECONSTRUÏTS DEL SEPULCRE DE PUIG-SES-LLOSES

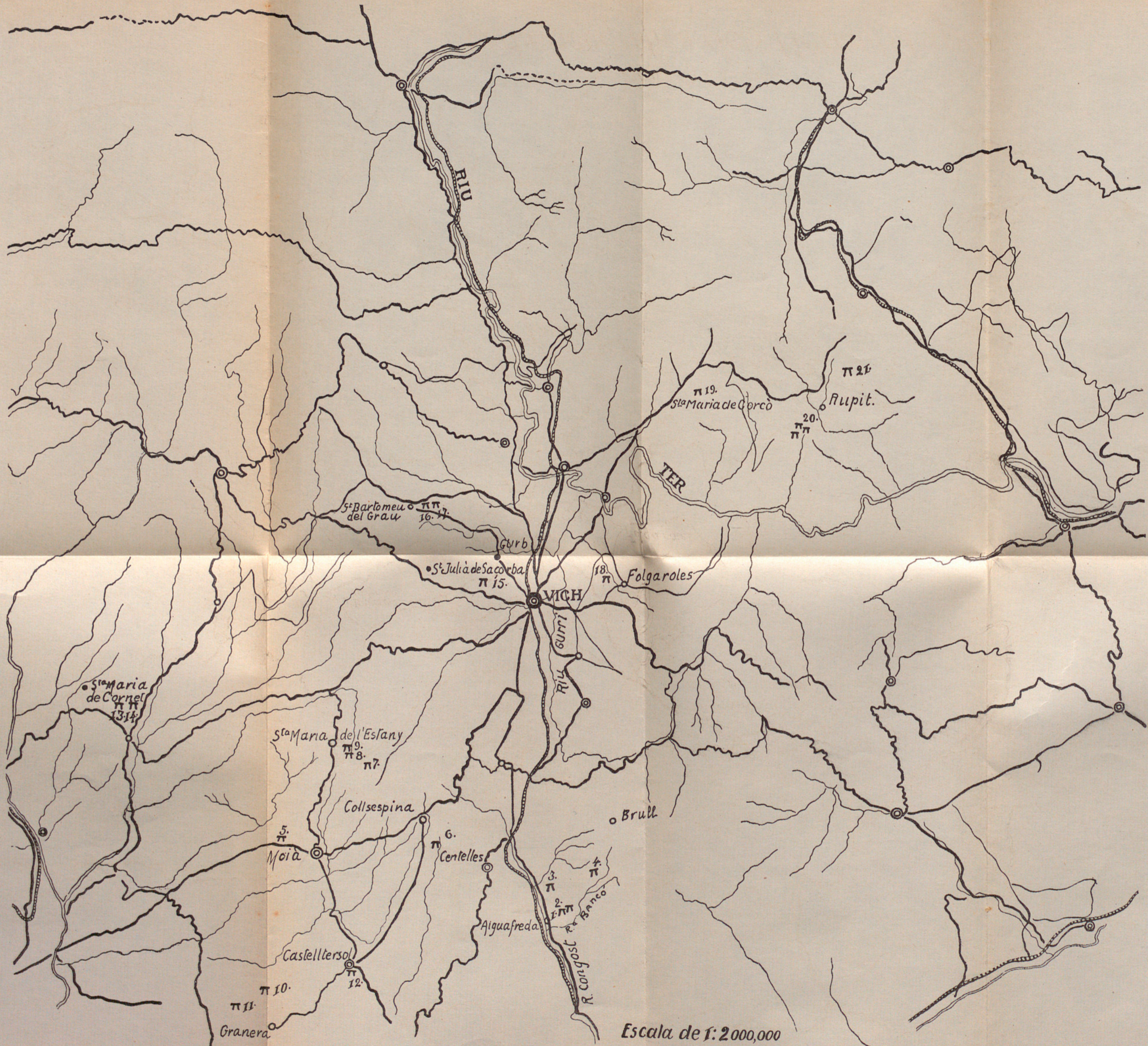

2. — FRAGMENTS CERÀMICS DEL SEPULCRE DE PUIG-SES-LLOSES

CARTA GEOGRÀFICA
DELS SEPULCRES MEGALÍTICS EXPLORATS

1. — Serra-de-l'arca.
2. — Serra-de-l'arca.
3. — Cruilles.
4. — Pla del Boix.
5. — La Grossa.
6. — L'Espina.
7. — Puig-rodó.
8. — Serrat de l'Horabona
9. — Serrat de l'Horabona.
10. — Crusella.
11. — Pla de Trullàs.
12. — Castelltersol.
13. — Cornet.
14. — Can Pregones.
15. — Noguera.
16. — Costes del Vilar.
17. — Costes del Vilar,
18. — Puig-ses-lloses.
19. — Puig-ses-pedres.
20. — Rejols.
21. — Camp-sa-l'arca.

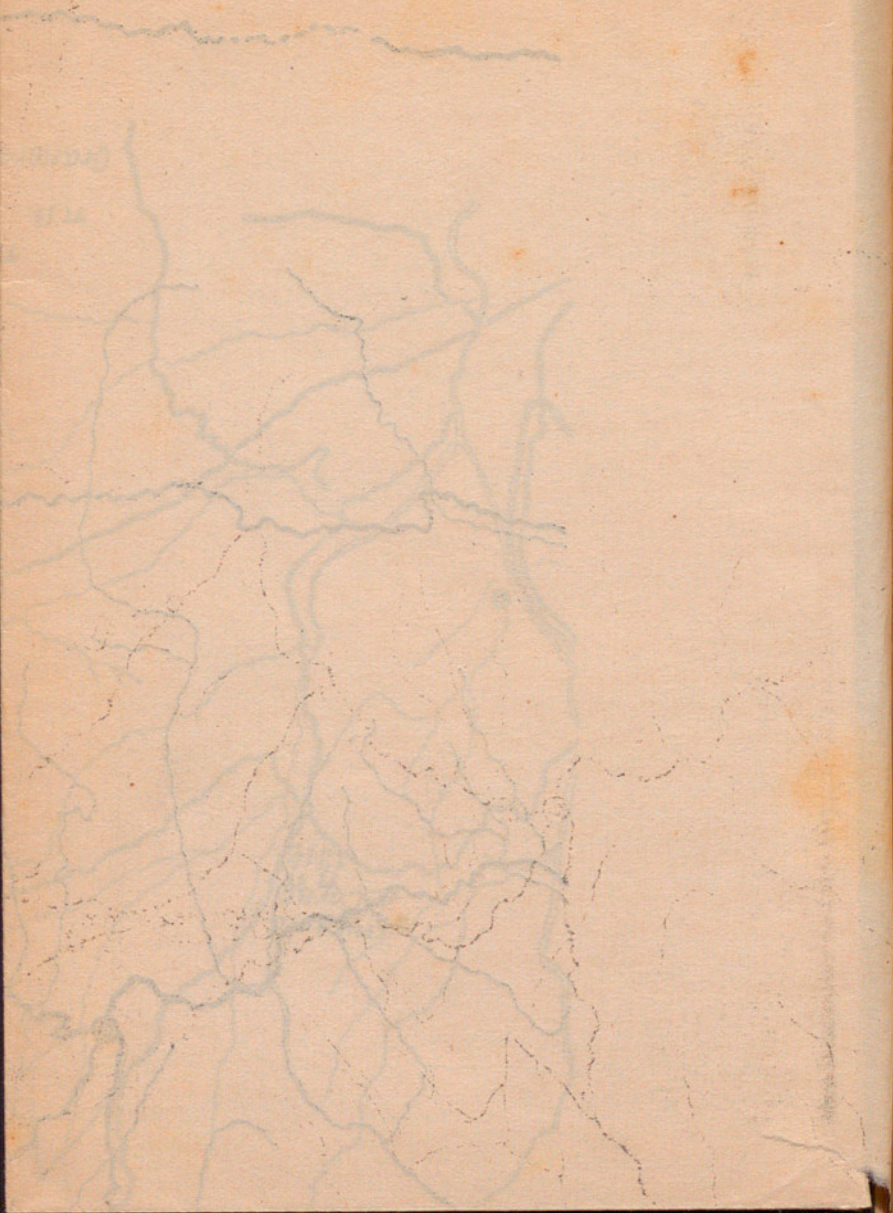

Escala de 1:2000,000

Carta Geogràfica dels Megalits Explorats

1875

sepulcre de L'Espina, que presenten en els dos costats no perforats del prisma unes rodones concèntriques incises amb gran perfecció. Aquests cercles, incisos en iguals condicions, els trobem en un petit botó de la Cova d'Aigües Vives (Brichs), contemporània als megalits* en alguns casos aquest mateix motiu el trobem incís sobre ceràmica.

Els botons amb perforació en V es troben en alguns megalits del sud de França, i, també, en diverses coves catalanes, la de can Sant Vicens de Sant Julià de Ramis i la dels Encantats de Serinyà.

Altres dels objectes d'os que es troben en els megalits són els punxons, els quals presenten sempre una forma característica aprofitant els apòfisis dels ossos amb què són obrats. No n'hem trobat cap en els megalits del present estudi, sols un petit fragment dubtós en el sepulcre de L'Espina, mes en altres llocs apareixen en relativa abundància.

Material elaborat amb mol·luscos. — Els molluscos, en especial el pectuncle, fou un dels materials per fer-ne els seus ornaments; la seva duresa dolça que permetia llur elaboració per gastament, i la bellesa obtinguda després de la polimentació, fou la causa que aquestes rústegues joies fossin molt usades, no tan sols en el neolític, sinó fins molt entrada l'època dels metalls. La valva de pectuncle, esmolada per la part còncava, deixava únicament un cercle que era aprofitat com a braçalet; altres fragments del mateix eren fregats fins a formar una llàgrima, la qual, perforada per la part més estreta, servia de penjoll de collar. També amb fragments de pectuncle, arrodonits i perforats, es feien rodelles de collar iguals a les de pedra i os. No sols era el pectuncle aprofitat per ornament, sinó que, també, es conserven perforats, *cardiums*, *murex*, *purpures*, *columbelles*, *dentàliums* i altres que servien de penjolls, aprofitant quasi sempre la forma que ja naturalment donen aquests.

Objectes de metall. — És en ple període eneolític que es comença a estendre l'ús dels metalls, sobre tot l'eram, que al principi s'emprà tal com es trobava a les mines, collint només el mineral més pur.

* J. SERRA Y VILARÓ, *El vas campaniforme a Catalunya y les coves sepulcrales eneolítiques*, pàg. 39. (Publ. del Museu de Solsona, 1923.)

Dels anàlisis dels objectes metàl·lics dels megalits sembla deduir-se'n uns principis d'aleació distint en cada exemplar; mes encara són pocs els anàlisis fets per poder-ne deduir dades precises.

Els objectes metàl·lics que solen recollir-se en els megalits són les puntes de sageta, en alguns casos pot ser de llança, els punxons, els braçalets de diferents tipus, els anells i d'altres. En alguns sepulcres el material metàl·lic ja té una gran importància i perfecció d'entre el mobiliari; com, per exemple, en el de Camp-sa-l'arca, a Rupit, en el qual l'abundància i varietat d'objectes de bronze acusa una civilització molt avançada. Mes, aquest cas, no és corrent, i generalment els sepulcres megalítics són pobres en metall, i els que en tenen presenten objectes de forma molt rudimentària.

Sembla que podrien establir-se algunes diferències entre els megalits amb metall i els que no en tenen, però fins ara creiem que no pot dir-se res sobre aquesta qüestió. Segurament el dia que es coneguïn tots els megalits catalans, sobre tot els de la comarca de Solsona, podrà donar-se un xic de llum en el problema dels metalls, avui encara poc conegut.

Cronologia. — De l'estudi sistemàtic del material dels megalits poden ja deduir-se algunes dades relativament precises. Mes, tenim alguns sepulcres sense túmul, de petita dimensió i formats sols per una caixa, generalment rectangular, enclavada a terra, que encara que en aquest estudi els hem estudiat junt amb els altres, podem considerar-los com a més primitius i contemporanis de molts dels sepulcres no megalítics. Encara que els exemplars d'aquest tipus, excavats dintre la comarca ausetana, siguin pobríssims en troballes, podem deduir l'anterior suposició, comparant-los amb sepulcres del sud d'Almeria i fins i tot a alguns de Catalunya, classificats entre les restes de la civilització del eneolític inicial, abans del temps dels megalits.

En canvi, tots els megalits restants, més rics de mobiliari, s'encaixen bé dintre una mateixa cultura. Les puntes de sageta, ben retocades, ja acusen la màxima perfecció en l'art petri. El que és més característic dels megalits d'aquest segon grup és la ceràmica de tècnica del vas campaniforme. Pot dir-se que això sol ens assenyala una època fixa, el període eneolític.

La troballa d'alguns instruments de bronze, en bastants megalits, sembla permetre de suposar una cultura de superior, mes, és tan igual el material dels sepulcres amb metalls al dels que no en tenen, que fa difícil fer aquesta divisió, i fins i tot ens atrevim a dir impossible, puix que, donada la poca perfecció dels objectes metàl·lics, dels megalits en comparança amb els de la plena edat del bronze, no podem admetre actualment que els sepulcres megalítics tinguin un altre caire dintre l'època dels metalls.

Quant a les formes d'aquests sepulcres, varien entre els que s'anomenen galeries cobertes (Serra-de-l'arca, Puig-ses-lloses), cambres amb corredor (Puig-ses-pedres) i cistes amb diverses variants (Serra-de-l'arca, Boix, Cruilles, L'Espina, etc.). Quasi tots presenten túmul, excepte el de Puig-ses-lloses i el del Pla de Trullàs; però són tan pocs els que no en tenen, que pot suposar-se que en aquests casos ha estat destruït, i, per tant, es pot admetre la generalitat del túmul. Avui ja pot donar-se com incerta la teoria que, a Catalunya, les galeries cobertes siguin anteriors a les cistes, car les excavacions han demostrat que, tant en les unes com en les altres, apareix material d'una civilització idèntica, i que, com més gran és la cambra sepulcral, més inhumats s'hi troben, el que demostra que les mesures són conseqüència de les exigències de l'enterrament.

Resulta que els megalits catalans presenten una civilització pobríssima, i dimensions esquifides, al costat no sols dels portuguesos, sinó, també, de molts de França. Els que semblen d'una mateixa cultura són els sepulcres del país basc, amb els quals es nota un constant parallelisme, tant en les formes com en el mobiliari, havent-hi fins i tot el cas rar d'un sepulcre dividit en cambres al d'Arzabal de l'Aralar (Navarra),* semblant al megalit de Puig-rodó a L'Estany.

J. COLOMINAS i J. GUDIOL

* ARANZADI - ANSOLEAGA, *Exploración de cinco de dólmenes del Avarar*, pàg. 29. (Pamplona, 1915.)

REPRODUCCIONS

«ORDINACIONS PER LA CONFRATERNITAT DELS MESTRES DE LLEGIR,
ESCRIURER, Y COMPTAR DE LA CIUTAT DE BARCELONA.

La continua vigilancia, que la Iglesia de Deu ha tingut en des-
terrar las ignorancias, y aumentar la ensenyansa Ecclesiastica,
semanifesta en los sagrats canons, y determinacions dels Ecomenichs
Consilis, y com pera lograr lo fi de que floresca esta Ciutat de Bar^{na} en
totas Arts, y Ciencias lliberals, es precis tenir preceptors, y Mestres
de llegir, Escriurer, y Comptar, los quals cuydant de la Pueril en-
senyança son los primers, que en la taula rasa del Enteniment, es-
criuhen los principis intellectuals y donant lo primer borrò, y amago
Ensenyant de llegir, escriurer, y Comptar, los quals quant mes en
edat Pueril, y infantil tractan, tant mes han de estar advertits a
ensenyar bons documents, pera que criats los minyons en amor,
y temor de Deu, afectes al culto Divino, en lo respecte degut a sos
Pares, y Obediencia a la justicia temporal, crescan en la Vinya del
Senyor, y ab mes facilitat se empleen en las Arts, y Ciencies lliberals.
Perço dirigint nostre cuydado, (y havent Experimentat molts de-
fectes, que en la ensenyansa de dits minyons se cometen, causantho
moltas, y diferents persones, que amagadament sens esser Mestres,
ni saber lo modo, y forma de dit Art, volen ensenyar, per lo que
los dexebles de aquells, no tenen la deguda educacio, y son imper-
fects en los principis, y rudiments, que devian apendre, lo que es
en grave dany de la Republica, volent precaucionar dits defectes,
y desitjant que los minyons aprenghen ab perfeccio, lo modo del
llegir, escriurer, y Comptar), havem determinat, inseguint los ves-
tigis de Nostres Antecessors estatuir, y Ordenar las cosas següents.

1. || Primerament, estatuhim, y manam, que ninguna Persona
de qualsevol grau, o condicio, que sie, puga ni presume tenir Escola
oberta ni amagada pera ensenyar de llegir, escriurer, ni Comptar,

sens llicencia nostra, o de nostres successors ben vista en pena de set lliuras moneda Barceloneza, aplicadoras la mitat a nostre Erari, y lo altre a Sant Cassianc Bisbe, y Martir.

2.¶ Item : Estatuhim, y manam aixi mateix, que ninguna persona de qualsevol grau, o condicio que sie pugue, ni presume en publich ni amagadament Ensenyar de escriurer, llegir, ni Comptar sens precehir lo degut Examen que hauran de fer devant los Examinadors en la Conformitat se expressa en lo Capitol. 12.¶ de las presents Ordinacions a fi de que per lo desempenyo de son Examen, se vinga en conexement de la legalitat, y suficiencia de sa ensenyansa; tot baix las penas en lo Cap. antecedent Expressadas.

3.¶ Item : Estatuhim, y manam, que tota, y qualsevol Persona, que sera Examinada, y aprovada segons lo modo, y disposicio, que se presciu en las presents Ordinacions, y vulla ensenyar solament per la Ciutat sens voler Obrir Escola, en tal cas aquell sols dega pagar vint, y sinch lliuras, que son la meytat del Salari, que pagan los que tenen Escola oberta, y se mencionan en lo Cap. 13.

4.¶ Item : Estatuhim, y manam, que qualsevol Mestre estiga obligat a tenir en la Escola un Quadro de Nostra Senyora o de aquell St que tindra devocio.

5.¶ Item : Estatuhim, y manam, que qualsevol Mestre estiga obligat a fer Cantar la doctrina Christiana en son Estudi a sos deiebles ab la devocio deguda.

6.¶ Item : Estatuhim, y manam, que ningun Mestre apres de aprovat, y tenir llicencia nostra, no puga obrir Escola prop de altre Mestre, que no hage la distancia de 300.¶ passos, de quatre palms quiscun pas en pena de 50 ¶ aplicadoras com en lo Cp. 1.¶ y privacio de Escola.

7.¶ Item : Estatuhim, y manam per la conservacio dels feriat, que se acostuman fer, que ningun Mestre tinga Escola los dies següents : P^o lo dia de St Ramon de Penyafort, lo de St Antoni Abat, lo de St Sebastia, lo de Sant Pau, lo de St Thomas de Aquino, lo de Sta Madrona, lo de St Antoni de Padua, lo de St Christofol, lo de Nostra S^{ra} del Carme, lo de Santa Magdalena, lo de Nostra S^{ra} dels Angels, lo de St Domingo, lo de St Cassiano, lo de Nostra S^{ra} de la Merce, lo de St Geroni, lo del Angel Custodi, lo de St Francesch, lo de Santa Theresa, lo de St Lluch, lo dels Morts, lo de Sta Catharina, y lo dia de Santa Llucia en pena de 2 ¶ aplicadores com en lo Cap. 1.

8.¶ Item : Estatuhim, y manam, pera que se puga continuar la festa del Glorios Bisbe, y Martir St Cassiano en la Comanda o

Iglesia de Sant Joan; que tots los Mestres paguen quiscun dissapte sis diners, y que los Srs Examinadors hagen de cuydar de fer aplegar dit diner, y cuydar de la festa, y en la següent, apres de dit dia de St Cassiano, hagen de donar Compte en presencia de la major part dels Mestres.

9. || Item : Estatuhim, y manam als Examinadors, que pera Experimentarse que en la Ensenyansa, no va conforme, per esser lo numero dels Mestres molt crescut, que devuy en avant, nos done llicencia ni se admetia persona alguna a Examen, que lo Numero dels Mestres, no sia menos de dotze, y que trobantse dits Mestres menos de dotze, no se admetia persona alguna a Examen, que no haje practicat un any ab un dels Mestres de la present Ciutat pera que sapia lo modo, forma de la Ensenyansa de dit Art.

10. || Item : Estatuhim, y manam, que ninguna persona de qualsevol grau o condicio que sie, y vulla exposarse al Examen, no dega esser admesa, sens presentar una feè jurada del Mestre aprovat ab qui aurá practicat totlo temps que se disposa en la Constitucio antecedent.

11. || Item : Pera evitar los abusos, que en lo modo de practicar se podrian cometer, estatuhim, y manam, que lo Mestre qui donara la feè, al que se haura de examinar, dega expressar en dita feè, haver practicat en la Escola de dit Mestre un any continuo tots los dias no feriat; y en lo cas, que per algun impediment lo practicant no pugues continuar la practica en un any, dega suplir en lo altre any lo temps li faltara.

12. || Item : manam als Examinadors, que lo examen, ques fara de la persona, que demanara, la llicencia, sia en presencia de tots los Mestres, o de la major part.

13. || Item : manàm, que haventse trobat havil lo examinant, dega pagar 50 ₧ moneda Barcelonesa, ço es las 44 ₧ per St Cassiano, y las restants 6 ₧ per los Examinadors.

14. || Item : manàm que tots los Mestres que de orde dels Examinadors serán avisats, tingan obligacio de assistir alla hont se hauran de ajuntar per la qual junta deuran pendrer llicencia de nostre Vicari General de paraula, y que no haventi llegalment impediment, caygan en pena de una lliura aplicadora com se ha ditt en Cap. 1.

15. || Item : manàm que qualsevol fill de Mestre que vulla examinar qualsevol temps, no se li pugua negar lo pujar a examen fent empero lo examen ab las meteixas preguntas ques fan als examens dels que no son fills de Mestres; advertint, que lo tal, o los tals, no van compresos en la Ordinacio del Cap. 9. si que despres de aprovats

encara que sia lo numero dels Mestres en la conformitat se espressa, en dit Capítol, pugan obrir escola, y que sols degan pagar quiscun de aquells 6 ₧ per lo Sant.

16.¶ Item : Estatuhim, y ordenam, que lo fill de Mestre, que voldra gosar de la immunitat, y prerrogativa del Capítol antecedent, dega ser fill llegitim y natural, y de llegitim, y Carnal Matrimonni procreat sens que puga valerli per la Exempcio ninguna llegitimacio, que pretenga, sino que sia la ques fa per escrit del Pricep, y la del subsegüent Matrimonni de libero, y libera.

17.¶ Item : manam, que la persona que pujara a Examen, y los Examinadors, nol trobaram havil no puga esser admes a Examen sino passats 16 mesos.

18.¶ Item : Estatuhim, y ordenam, que pera mes assegurar la bona ensenyansa als infants, y en Pueril edad constituïts; y des-terrar no sols los mals Exemples que dels Mestres porian apendrer, si també la suspita de aquells; lo qui vulla examinarsse antes de entrar al examen, dega presentar Certificat del Parrocho, hont haura residit de la bona fama, vida, y Costums, y que tant lo examinando com sos Pares, y Antecessors, no hajan exercit Oficis vils, ni sian notats de alguna infamia, y pera evitar tot genero de Cautela, que en semblants casos se poria cometre en dits Certificats de fama, y vida, y Costums; pugan los Mestres pendrer informacio de tot lo dalt expressat, y aquella nos presentaràn, pera que mirada per nos se puga determinar lo mes convenient.

19.¶ Item : Estatuhim, y manam, que per la major observansa de las presents Ordinacions, y pera que sien castigats los que contravindran, y faran contra lo disposat en aquells, pugan los Mestres, o altre dels examinadors, o lo llegitim procurador de aquells, ab assistencia del fiscal de nostre cort penyorar als que faran o contravindran a tot lo dalt expressat, y que en avant se expressarà, sens haver de precehir llicencia nostra, si que ab la sola requisicio dels sobre dits, dega dit fiscal assistirlos en dits penyoraments, donant ara, y tot temps al que vuy es, y en esdevenidor serà facultat pera executar tot lo sobre dit; reservantnos empero, lo conexement, si sera, o, no ben fet lo penyorament, y si aquí se haurà penyorat, es estat, o, no contraventor a ditas Ordinacions.

20.¶ Item : manàm que ningun Mestre puga tenir ni admetrer deixeble algun, si noticia tindra, que estiga devent mesades a algun altre Mestre; per lo que lo tal Dexeble antes de esser admès, deura ensenyàr paper del Mestre hahont haura estàt, donantse dit Mestre per satisfet; tot en pena de 3 ₧ aplicadoras com en lo Cap. 1.

21. || Item : Per quant son tants los Mestres se troban en la present Ciutat, que no es possible anar conforme la ensenyansa: Ordenam, que nos donie llicencia a ningun, que no vaquie algun puesto de Mestre del numero determinat per haverse mort algun de dits Mestres; si no que fos algun fill de Mestre dels aprovats.

22. || Item : manàm, que los examinadors ab assistència del fiscal de Nostre Cort visiten den tres en tres mesos las escolas, y nos fassen relacio del que trobaràn, y advertiran esser digne de remey, y de punició, o, castich. Bar^{na} 18 de 7bre 1740.

Ill^m, y R^{em} Sr

La Confraternitat dels Preceptors, o Mestres que ensenyan llegir, escriurer, y Comptar en la pnt Ciutat ab rendida veneracio repntan a V. S. I. com han procurat ab continua vigilancia cuydar de la Pueril Ensenyansa, aplicantse ab tot desvelo a Ensenyar bons documents als minyons, que venen per la ensenyansa a nostres Escolas pera que criats aquells en amor, y temor de Deu è inclinats al culto Divino, tingan lo degut respecte a sos Pares, y teman la justicia temporal perque de est modo crescan en la vinya de Sr, y ab mes facilitat se enpleen en las arts, y Ciencies lliberals. Pero no obstant aquesta continua vigilancia que en quant es estat possible practicar de nre part, cunplint al ofici de nostre Carrech, suplint lo Amor, y Zel nres defectes, y poca capacitat : Ab tot se experimenta poca educació en diferents minyons que venen a nostres Escolas, y se esperimenta en aquells los mals Costums, y la imperfeccio dels principis que los han ensenyat que ab molta dificultat podem reduirlos al cami de la perfeccio. Segons lo de *Salut in Canthilmali mores dificulter erradicantur*, y en la pagina 25, ibi *Animus imbutus malis artibus aut facile libidibus carebat*, y la causa de la mala educacio seorigina de la ensenyansa de moltas, y diferents personas que amagadament ensenyant sens esser Mestres, ni haver practicat de dit art, contra lo disposat per tants graves Aut^s que expressan in *Magistrum eligi non debet qui nunquam fuit dissipulus*. Segons lo de Barbos. *Cap 49 de eleccione* ni tenir las qualitats que los Mestres deuhen tenir pera ensenyar lo primer borro, y amago als Infants y Puerils, segons lo que refereix Harton in 1. 31. glos. 2. tit. 7. lib. 1. recop. P. Joannes Le torres lib. 1. Philosop. móral Cap 1. y 2 y per los mals costums, y mala ensenyansa se seguexen mols danys, y detriments a la republica, y aixi havent considerat que V. S. I. in-seguint los vestigis de sos Antecessors procurará desterrar las igno-

rancias, y aumentar la ensenyansa Eclesiastica, conformantse al disposat en los sagrats canons, y determinacions dels Ecomenichs concilis, pera evitar la mala educacio, y que los minyons no isquen troncats dels primers rudiments que tant interessa tota la republica, y evitar los abusos que fins ara se han comes, havem determinat formar novas Ordinacions, que adjuntas se pnta a V. S. I. afi de que se digne Corregir, y esmenar lo que sie digne de Correccio, y que corregides p. V. S. I. se servesca aprovarlas, y autorizarlas pera que se observe tot lo que en aquellas se expressa, que aixi ho esperam de la Christiandad de V. S. I. y ho rebran a singular Favor.

Bit^{no} die 19 7^{bris} 1740 dicat P. F. cur Supplicata fieri non debeant. Fran^{cus} Epus Barcin^{is}.

Ill^m y Re^m S^{or}

Lo P.F. vistas las Ordinacions presentadas per la Confraternitat dels Mestres de Llegir, y Escriurer y examinadas ab madura reflexio, no encontra particular reparo; ans be apar esser conformes a les bones Costums, y perfeta educacio dels Impubers; y aixi no se li ofereix cosa que replicar los drets del Fisco sempre salvos. Altissimus Dr Romá F.A.

Die 22 Septembris 1740.

Visa supplicatione oblata pro parte Praeceptorum artis legendi, et scribendi huius Civitatis, cum qua Supplicans, licentiam impertiri, ut ad executionem prevenient ordinationes per ipsos propositae, quae continent viginti duo Capitula, visis dictis Capitulis, visa responsione Pro Fisc. caeterisque videndis visis, meritis Processus attentis, et alias.

Providemus consedendam fore, estesse licentiam, prout Cum praesenti Consedimus ut praefatae Ordinationes debitae dentur executioni dictae quae licentiae, nostrum impertimur Decretum, et auctoritatem, Consequenterque publicentur, prout in Similibus Confraternitatum Ordinationibus fieri est asuetum, et pro his fiant et expendantur provisiones opportunae Iuxta Stilum.

Bitulone ut sup. Fran^{cus} Epus. Barcin^{is} D^{na} Michael Gonzalez de Quintanilla Secr.^s

Concordant cum Originalibus parti restitutus.

Dr Antonius Campillo prv. notr.^s

Sequitur executio supra scriptarum Ordinationum, et publicatio earum.

Nos D^{na} Fran^{co} del Castillo y Vintimillia cavaller profes de la militar orde de St. Jaume per la gracia de Deu y de la Sta. Sede Apo^{ca} Bisbe de B^{na} del Concell de sa Mag^t y de sos Reals Exer^{cits} V^{ic}. Gen.

Als mestres de llegir Escriurer y Comptar en la present ciutat constituits y constituïdors y demes personas a qui las presents pertengan y per lo temps pertanyeran salut en N^{tre} Sr. Jesu Christ.

La continua vigilancia etc. inserantur suprascriptae ordinationes de verbo ad verbum et postea addes sub capite 22 sequents caput.

I pera que vinga a noticia de tots los que tenen interes en las sobre essrades Ordinations y algun no puga allegar ignorancia manam que estas sien publicadas en los puestos acostumats de la pnt Ciutat y en lo modo mes efficas per la puntual observança de aquellas, qual publicacio sia notada en los Registres de la N^a. Curia pera perp^a mem^a.

Dat en Badalona a 2 de octubre de 1740.

Nos Ignasi Vila y Campa prev. en Drets Dor. Canonge de la Iglesia Collegiata de St. Joan de Las Abadessas Bisbat de Vich en lo Esperitual y temporal etc.

Ab tenor de las presents donam llicencia y facultat a Miquel Catharineu peraque puga liberament ensenyar de llegir, escriurer y de Comptas privadament en qualsevols casas en la present Ciutat, sens empero poder obrir Escola, ates que havent estat examinat per lo Parrocho en la Doctrina Christiana y per los Examinadors del Gremi dels Mestres de llegir escriurer y comptar, ha estat encontrat habil per lo sobre dit effecte. Dat en Barcelona a 8 de Novembre de 1740.

Nos Ignaci Vila y Campa &. Ab tenor de las presents donem llicencia y facultat a Miquel Joanico en Barcelona habitant, pera que libra y licitament puga tenir estudi de miñons en dita present ciutat y a aquells ensenyar no sols de ben llegir escriurer y comptar, sino tambe de bons costums y practicas; y juntament aplique lo degut cuydado en instruirlos en la Doctrina Christiana encaminantlos a tot lo que sia obra pia de virtud y del servey de Deu Nostre Sor. fentlos ohir Missa y sermo y resar lo Rosari en quan sie possible y fer altres Exercicis de devocio, com se preve y mana ab las Ordinations per dit Ill^m. Sr. fetas; ates que nos ha constat esser dit Miquel Juanico

subjecte de bona vida y honestos costums, perit en la doctrina Christiana y així mateix examinat de ordre nostra per los Mestres Examinadors de la present ciutat per nos elegits segons la forma y tenor de las ditas Ordinacions, y trobar habil e idoneo per lo referit carrech de Mestre. Volem empero que la present llicencia sia devant nostra beneplacit duradora. En fe &. Dat a Barcelona a 14 de Juny de 1741.

Illmo. Señor

Miguel Ferrer vezino y natural de esta Ciudad de Barna. puesto a los pies de V. S. I. con el devido rendimiento dice : que 20 años cumplidos en que exerce el ministerio de enseñar de leer escribir y comptar a los muchachos en sus propias Casas, y en dicho tiempo aver sido maestro de un estudio situado en el barri dels Tallers para cuyo fin fue examinado de doctrina Christiana por el Parroco de la parroquia del Pino que fallecio a quien toca el proveher de maestro en dicho estudio por ser causa pia y por averse visto precisado el dexarlo por las muchas obligaciones de aver de mantener su madre su muger e hijos y ser poco el estipendio y diez años ha que ayuda y practica con el maestro Onofre Solá examinador de dicho arte, por tanto suplica a V. S. I. que hallandose el numero de los maestros de dicha Ciudad incompleto por aver fallecido el maestro Joseph Torras le conceda la facultat de poder poner estudio publico la que obtuvo en tiempo del Sr. Vicario General Amigan y no pudo poner en practica por falta de medios favor y gracia que espera de la piadosa y liberal mano de V. S. Illma.

En atencio de no ser complert lo numero de las Escuelas de Mestres de llegir escriurer y comptar y que la pretencio del suplicant es arreglada a les Ordinacions de la Confraternitat de St. Cassiano en esta Curia fundada; apar ser legitima dita pretencio, precehint los deguts examens de doctrina Christiana, y de llegir, escriurer, y comptar, essent lo Suplicant home de bona fama, vida, y costum per procehir aixis de dret. Juribus Fiscis semper salvis.

Estalella pbro.

F. A. C. E.

Barcelona y Janer 9 de 1753.

Los Examinadors de la Confraternitat de St. Cassiano de esta Ciutat informaran sobre esta demanda.

Grassot et Bellsolell V. G. et Offl.

Obtemperant lo manat per V. S. diem que no contravenint la vida, y costums del suplicant als Capitols de las Ordinacions de nostra Confraternitat (las que ofereix observar y guardar) y ser veritat lo que exposa en est memorial, se dignara V. S. disposar lo que sia de son beneplacit : No obstant que la Escola del dit difunt Joseph Torras existeix actualment. Onofre Solá. Francisco Çarriera. Salvador Crexell.

Barcelona y Janer 15 de 1753.

Passe al Fiscal : pera que informe sies complet lo numero : y demes se ofresca sobre esta demanda.

Grassot et Bellsollell V. G. et Offl.

Barcelona y Janer 22 de 1753.

Adm. R. Dno. Petro Torrents Pbro. s. thae. Dori. Rectori Par^s Ecclae. S. Mae. de Pinu pntis. Civ.^r Bar^{no} Ece^a.

Michaël Ferrer Civis Bar^{no} in rudimentis fidei pro Puerorum doctrina et educatione examinandus remittitus ex parte Illtrs. Dni. Vic. Gen^s et Off^s Doris. Hyeronimi Grassot. Barna. die 23 january anno 1753.

V. Dr. Antonius Campillo pbr. Not^s.

Michaelem Ferrer examinavi eumque apprimè instructum reperi circa fidei rudimenta sic testor Barna. die 23 Januarii anni 1753.

Dr. Petrus Torrents Preb. et Rector S. Mariae de Pinu.

Nos Joseph Vilar preb. en Drets Dor. Sustentor y Canonge de la Sta. Iglesia de Barcelona en lo esperitual y temporal Vic. Gen. y Offl. per lo Ill.^m y Rem. Sr. Dn. Manuel Lopez de Aguirre per la gracia de Deu y de la Sta. Sede Apostolica Bisbe de Barcelona y del Concell de Sa Magestat. Ab tenor de la present concedim llicencia y facultat a Joan Bautista Solá pera tenir estudi privat y no publich en la present Ciutat y enseñar de llegir y los rudiments de la Doctrina Christiana als minyons de la present ciutat que vulgan esser enseñats per ell, ates que havent estat examinat de nostre comissio per lo Parroco de la Iglesia de Sta. Maria del mar, hont dit Solá te la habitacio, lo ha encontrat habil per dit ministeri; La qual llicencia concedim duran lo beneplacit nostre, o per millor dit de Sa Illm. Dat en Barcelona a 7 de maig de 1753.

Nos Geroni Grassot &. Ab tenor de las presents donam llicencia y facultat a Joan Prát pera que libera, y licitament pugua tenir estudi de miñons en la Marina, ò Població del mar de Barcelona, y a aquells ensenye no sols de ben llegir, si nò també de bons costums, y practicas; y juntament applique lo degút cuydado en instruirlos en la Doctrina Christiana, encaminantlos a tot lo que sia obra pia, de Virtut, y del servey de Deu Nre. Sr. fentlos ohir Missa, y sermò y resar lo Rosari, en quan sia possible, y fer altres exercicis de devocio, con se prevè, y mana ab las Ordinacions per nostre Predecessors fetes attès, que a nos hà constàt esser dit Joan Prat, Persona de bona vida y honestos costums, ben istruit en la Doctrina Christiana, y haver estát examinàt per los Mestres examinadors de la present ciutat, e per ells encontrat habil è idoneo per lo sobre dit effecte : la qual llicencia li concedim duran nostre beneplacit. En fe &. Dat en Barna. a 17 de Juliol 1753.

Certificamos los abajo escritos que habiendo examinado de Leer a Juan Prat segun el estilo y forma que previenen los Capítulos de las Ordinaciones de nuestra Confraternidad de S. Cassiano (las que ofrece observar, y guardar), le havemos encontrado habil, e idoneo por lo que somos de parecer se le de el Despacho de Maestro de Leer que solicita para que pueda con toda seguridad exercitar publicamente en la Marina el Enseñar de Leer en feé de lo qual firmamos el presente en Barcelona Julio y 10 de 1753. Salvador Crexell examinador

Francisco Çarriera Onofre Solá.

En vista del Certificado de idoneidad que presenta el suplicante; parece que acredita el despacho de Maestro de leer, y doctrina Christiana, para poder tener escuela en la Marina de esta Plaza. V. S. ordenara lo de su agrado. Los derechos del Fisco siempre salvos. Estalella prb.

A. F. E.

Barcelona y Juliol del 1753.

Se donara al Suplicant lo corresponent despaig.
Grassot y Bellsollell V. G. y Offl.

(Transcrit per Aureli Capmany del *Regestum Gratiarum* de la Curia Eclesiàstica de Barcelona, vol. de 1740, foli 81 i següents.)

BIBLIOGRAFIA

CONSTANTIN MARINESCU, *Le Prêtre Jean. Son pays. Explication de son nom.* Extr. del tom x de «Académie Roumaine. Bulletin de la Section Historique». Bucarest, 1923.

Aquest treball, llegit pel Sr. Marinescu al Congrés Internacional de Ciències històriques celebrat a Brussel·les l'abril d'enguany, és una nova prova de les excel·lents dots d'historiador del jove autor romanès coneixedor de les principals fonts històriques de la història medieval, tant de l'Orient com de l'Occident; ell sap escatir el valor de cada una i en sap treure les conclusions amb una justesa tal que arriba a convèncer tot d'una el lector.

No anem a seguir el seu examen interessant i assats minuciós, de les obres principals, cròniques, anals i relats diversos, en què, a partir de la Crònica d'Otto von Freisingen (mitjans del s. XII) apareix el nom del misteriós monarca cristià de l'Orient que tant preocupà l'Europa medieval. El Preste Joan apareix també en els documents catalans; ultra de figurar en la nostra cartografia (En M. addueix la carta d'Angelí Dulcert), recordi's, per exemple, aquella lletra de nostre rei Joan l'any 1391 demanant al Comte de Foix que li trametés «un frare menor qui ha estat molts anys ab Preste Joan e compta d'aquelles parts moltes meravelles».* Aquesta preocupació per haver notícies del monarca mític, amb l'ajut poderós del qual tantes vegades comptà la cristiandat per oposar-se a la força amenaçadora de l'islamisme, s'és convertida en els temps moderns en curiositat per explicar-se hom l'origen de la seva denominació bon xic estranya i de la indeterminació respecte la localització del seu imperi. Ço que per algú ja ha estat mig endevinat és esclarit definitivament per l'autor en les seves conclusions que anem a resumir a la lleugera deixant de banda altres punts que el curt espai de què podem disposar, no ens permet de traslladar:

* RUBIÓ I LLUCH, *Documents per l'història de la cultura catalana medieval*, I, 365.

1. El nom de «Preste Joan», «Priester Johannes», etc., s'explica fàcilment pel doble motiu que en l'antiga llengua etiòpica la reialesa, la majestat, és designada amb el mot *Zan* (amb algunes variants), i que els monarques de l'Etiòpia, almenys en una certa època, exerciren una funció religiosa, i àdhuc foren o preveres o, almenys, diaques. Demés foren, segons En M., marxans italians que freqüentaven els ports d'Orient, als quals es deu la transmissió del nom a les parts occidentals. I precisament el mot *Zan* — amb ses variants — correspon a l'italià *Gian* (*Zan* en venecià), abreviació de *Giovanni*. De manera que *Presbiter Johannes* no és sinó traducció de *Prevere-Rei*. La confusió de mots que sonaven a l'orella més o menys igual, és clara. I penetrada que fou en les diverses llengües occidentals la denominació de *Prete Gian*, *Preste Joan*, etc., l'element *Zan* (rei) restà fosilitzat en sa traducció fantàstica de *Joan*. «En tot cas — diu En M. — el nom de Prevere-Rei mai no es troba testificat en l'Etiòpia. És, sens dubte, una denominació creada i aplicada pels occidentals, colpits per la reunió en una mateixa persona del poder imperial i d'una jerarquia eclesiàstica, cosa impossible a Europa.» Demés, afegeix l'autor, el concepte que els cristians tenien format del personatge fabulós, com a cristià, enemic dels sarrains i desitjós d'anar a la conquesta de Jerusalem, correspon de ple als monarques d'Etiòpia cristians, en lluita contínua amb els musulmans de la Núbia i de l'Egipte, inclinats a aliances amb els creuats, etc.

2. Com explicar-se que hom fes al *Preste Joan* tan aviat sobirà de l'Etiòpia, com de la Tartària, Mongòlia, Xina, etc.? L'error, diu molt bé l'autor, prové de la falsa idea que ja des de l'antiguitat es tenia de l'extensió de les Índies. L'Edat mitjana feia de l'Etiòpia una part d'elles, de manera que tan aviat la veiem assignada en aquella època a l'Àsia com a l'Àfrica, com als dos continents alhora. També la Xina es considera per algun autor medieval com una part de l'Índia.

Mercès al comerç i a les creuades arribà a l'Occident la notícia de l'existència d'un monarca cristià en guerra contínua amb els musulmans més enllà de les terres de l'islam, en aquelles Índies imprecises, més imprecises i misterioses d'ençà que començades les creuades els camins vers l'Etiòpia restaren tancats. Tan imprecís esdevingué per totes aquestes circumstàncies el territori de les Índies del Preste Joan, que diversos missioners i llegats de Papes en llurs peregrinacions a l'Àsia maldaren inútilment per trobar el país del poderós monarca. Així no ens ha d'admirar que hom tractés de localitzar-lo en terres ben llunyanes, a la Mongòlia o a la Xina, tant més en saber-se que hi

havia cristians. És a la fi de les creuades que oberts de nou per als europeus cristians els camins cap a Etiòpia hom retrobà definitivament la terra del Preste Joan, cristià sí, però no tan poderós ni tan fabulosament ric i opulent com s'havia cregut. — R. D'A.

J. M. LÓPEZ-PICÓ, *Les enyorances del món*, òp. xv. — Altés, impresor; Barcelona, 1923.

Viatjar és reviuire un poc, diríem, contra el «partir, c'est mourir un peu» de romança, que el més formal dels nostres lírics adopta com a motiu fonamental d'aquest seu darrer llibre. És clar que, vista així, la cosa no seria tan còmoda i hom hauria de renunciar a la Itàlia de clixé. Però les visions epidèrmiques sembla que encara fan el fet.

En aquestes planes ja diguérem què cosa enteníem quant al cerebralisme d'En López-Picó. Ens sap greu que una obra tan important com és la seva, es deixi endur pels dalts-i-baixos del revisiò-nisme i d'aquests constants retorns, moviments que haurien d'ésser personals i que a Catalunya semblen obeir a una consigna. La poesia d'En López-Picó seria molt més pura si renunciés al to circumstan-cial del «deia, diu» popularista.

Llibre de plenitud aquest, malgrat tot. Car, a través d'un ac-cidental recull de notes de viatge, trobem poemes com «Prop de Mi-quel Àngel» i «Inscripció», on culmina aquella sensibilitat intel·ligent, fruit d'un subjectivisme torturador — gairebé egòlatra —, però que és el moll de l'os de la lírica lópez-piconiana. Hi ha aquella ma-teixa obsessió d'escola de «Popularitats» de concisió laboriosa, de vegades menys hàbilment resolta (vide «Romanç d'Assís»).

«Tots els camins van a Roma», repeteix el poeta. No diu amb quin bagatge hom en torna. Potser nosaltres en tornariem amb el mateix que els altres, però constatem, de totes maneres, que aquesta Itàlia és vella, molt vella. Sant Pere del Vaticà, vella locomoció, francescanisme, dones inquietants... La visió original que n'esperàvem. No. Elogi de Girona, encara.

«El fort», colofó del llibre, és una de les coses més fermes i, sobre-tot, precises del present recull. — J. M.